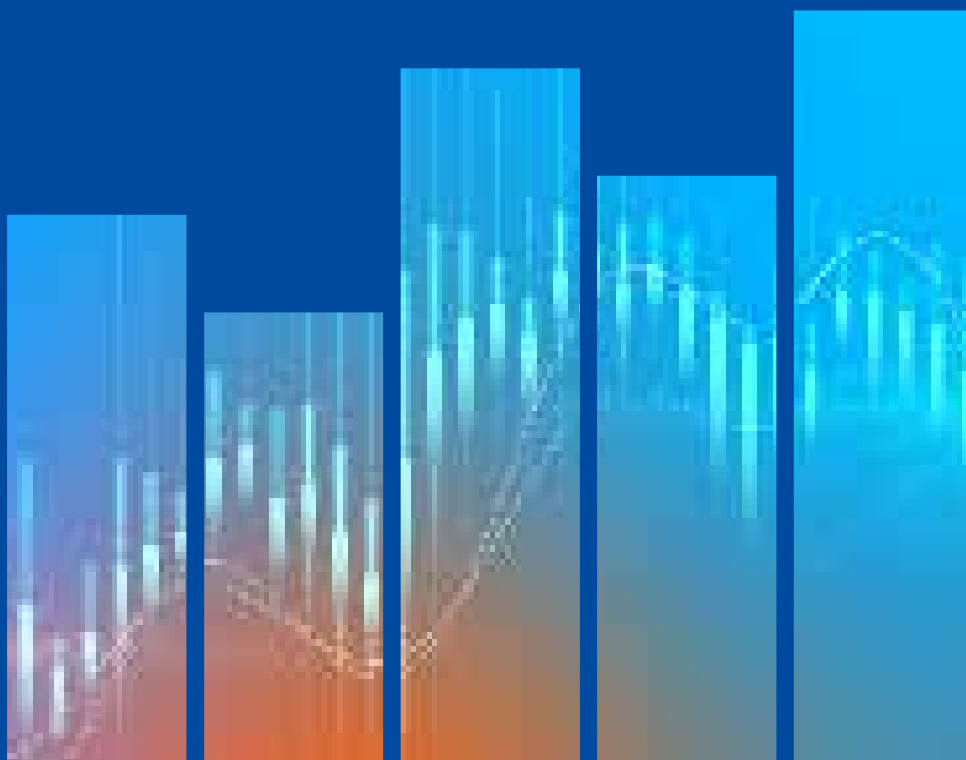

СТАТИСТИКА STATISTICS

2/2024

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главен редактор: проф. д-р Михаил Кончев

Зам.-председател на Националния статистически институт - София, България

Заместник-главен редактор: д-р Свилен Колев

Зам.-председател на Националния статистически институт - София, България

Членове:

проф. д-р Елефтериос Таласинос

Асоцииран професор, Университет на Малта - Мсида, Малта, гост-професор в 8 европейски университета

проф. д-р по икономика Никша Алфирович

Университет на Сплит - Сплит, Хърватия

доц. д-р Мариана Коцева

Университет за национално и световно стопанство - София, България

Генерален директор на Евростат - Люксембург, Люксембург

доц. д-р инж. Александър Ефремов

Технически университет - София, България

доц. д-р Ангел Марчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ - София, България

доц. д-р Боряна Богданова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ - София, България

доц. д-р Екатерина Тошева

Университет за национално и световно стопанство - София, България

доц. д-р Калоян Харалампиев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ - София, България

доц. д-р Любомир Иванов Тодоров

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - Свищов, България

доц. д-р Маргарита Ламбова

Икономически университет - Варна, България

доц. д-р Пламен Иванов Петков

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - Свищов, България

доц. д-р Александър Найденов

Университет за национално и световно стопанство - София, България

доц. д-р Пламен Т. Ненов

Икономист-изследовател, Банка на Норвегия, изследовател I, Жилищна лаборатория, Метрополитен университет в Осло, доц. по икономика, Норвежко бизнес училище - Осло, Норвегия

чл.-кор. Тудорел Андрей

Председател на Националния статистически институт на Румъния - Букурещ, Румъния

проф. д.ик.н. Диана Иванова Георгиева

Лесотехнически университет - София, България

Отговорен редактор: Антоанета Илкова

директор на дирекция „Многосекторна статистика, методология и регистри“,
Национален статистически институт - София, България

Стилов редактор: Радина Лъондева

Преводач на английски и руски език: Радина Лъондева

Адрес на редакцията:

1038, София, ул. „П. Волов” № 2

тел. +359 2 9857 704;

e-mail: stat_journal@nsi.bg

ISSN 2367-5489

EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief: Prof. Mihail Konchev, PhD

Deputy President of the National Statistical Institute - Sofia, Bulgaria

Deputy Editor-in-Chief: Svilen Kolev, PhD

Deputy President of the National Statistical Institute - Sofia, Bulgaria

Members:

Prof. Eleftherios Thalassinos, PhD

Affiliate Professor, University of Malta - Msida, Malta, Visiting Professor in 8 European Universities

Prof. Nikša Alfrević, PhD in Economics

University of Split - Split, Croatia

Assoc. Prof. Maryana Kotzeva, PhD

University of National and World Economy - Sofia, Bulgaria

Director General of Eurostat - Luxembourg City, Luxembourg

Assoc. Prof. Alexander Efremov, PhD Eng.

Technical University - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Angel Marchev, PhD

Sofia University 'St. Kliment Ohridski' - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Boryana Bogdanova, PhD

Sofia University 'St. Kliment Ohridski' - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Ekaterina Tosheva, PhD

University of National and World Economy - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Kaloyan Haralampiev, PhD

Sofia University 'St. Kliment Ohridski' - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov Todorov, PhD

Academy of Economics 'Dimitar A. Tsenov' - Svishtov, Bulgaria

Assoc. Prof. Margarita Lambova, PhD

University of Economics - Varna, Bulgaria

Assoc. Prof. Plamen Ivanov Petkov, PhD

Academy of Economics 'Dimitar A. Tsenov' - Svishtov, Bulgaria

Assoc. Prof. Alexander Naydenov, PhD

University of National and World Economy - Sofia, Bulgaria

Assoc. Prof. Plamen T. Nenov, PhD

Research Economist, Norges Bank, Researcher I, Housing Lab, Oslo Metropolitan University,

Assoc. Prof. of Economics, Norwegian Business School - Oslo, Norway
Corr. Member, Tudorel Andrei
President of the National Statistical Institute of Romania - Bucharest, Romania

Prof. Diana Ivanova Georgieva, DSc in Economics
University of Forestry - Sofia, Bulgaria

Responsible editor: Antoaneta Ilkova
Director of Multi-Domain Statistics, Methodology and Registers Directorate at the National Statistical
Institute - Sofia, Bulgaria

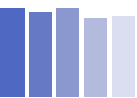
Style editor: Radina Lyondeva

English and Russian Translation: Radina Lyondeva

Editorial address:

2, P. Volov St., Sofia 1038, Bulgaria
Phone: +359 2 9857 704;
e-mail: stat_journal@nsi.bg

ISSN 2367-5489

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

**РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННАТА СТАТИСТИЧЕСКА ТЕОРИЯ
И ПРАКТИКА**

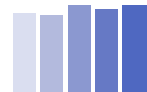
Мехти Меликов	Използване на индекса „Паритет на покупателната способност“ при установяването на възнаграждения в колективното управление на права 13
---------------	--

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АНАЛИЗ НА ДАННИ

Свилен Колев	Потенциални ефекти от закръгляване на цените на хранителните продукти върху инфлацията при приемането на еврото в Република България 33
Соня Златанова	Репрезентативни изследвания по време на преброяването на населението и жилищния фонд на 4 декември 1985 година 47

**БИЗНЕС ИНТЕЛИГЕНТНИ СИСТЕМИ И
ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ**

Михаил Кончев	Експериментална статистика в Европа: методологии, предизвикателства и перспективи 65
---------------	--

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОЙ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Мехти Меликов	Использование индекса «Паритет покупательной способности» при установлении вознаграждений в коллективном управлении правами	13
---------------	---	----

СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И АНАЛИЗ ДАННЫХ

Свилен Колев	Потенциальные эффекты округления цен на продукты питания на инфляцию при введении евро в Республике Болгария	33
Соня Златанова	Репрезентативные исследования во время переписи населения и жилищного фонда 4 декабря 1985 года	47

БИЗНЕС ИНТЕЛЛИГЕНТНЫЕ СИСТЕМЫ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ

Михаил Кончев	Экспериментальная статистика в Европе: методы, проблемы и перспективы.....	65
---------------	--	----

CONTENTS

Page

DEVELOPMENT OF MODERN STATISTICAL THEORY AND PRACTICE

Mehti Melikov	Application of purchasing power parities (PPP) in justifying the remuneration in collective management of rights (CMOs) 13
---------------	--

STATISTICAL RESEARCH AND DATA ANALYSIS

Svilen Kolev	Possible effects from the rounding of food product prices on inflation with the adoption of the euro in the Republic of Bulgaria..... 33
Sonya Zlatanova	Representative surveys during the population and housing census of December 4, 1985 47

BUSINESS INTELLIGENT SYSTEMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Mihail Konchev	Experimental statistics in Europe: methods, challenges and future outlook 65
----------------	--

Уважаеми колеги и читатели,

Списание „Статистика“ има утвърдено място като водещ научен форум в областта на статистическата теория и практика в България. Приносите на списанието се очертават в няколко важни и взаимодопълващи се направления: разпространение на съвременни теоретико-методологични разработки, споделяне на добри практики от националната и международната статистическа дейност, популяризиране на иновациите в анализа на данни, бизнес интелигентните системи и изкуствения интелект, както и поддържане на активен диалог между академичната общност и практикуващите специалисти.

Целта на списанието е да бъде пространство за обективен научен обмен, която своевременно и компетентно информира за актуалните предизвикателства и перспективи в българската и световната статистическа система. Воден от стремежа към високи научни стандарти, редакционният екип полага усилия да гарантира съдържание, което е едновременно с висока експертна стойност и с принос към повишаване на статистическата култура в обществото.

Съдържанието на списание „Статистика“ е организирано в ясно обособени тематични рубрики, които отразяват многообразието и интердисциплинарността на съвременната статистическа наука.

- **„Теория и методология на статистическите изследвания“** публикува аналитични разработки, свързани с фундаментални принципи, модели и методи в статистическата наука.
- **„Развитие на съвременната статистическа теория и практика“** представя приноси, които интегрират иновативни подходи и решения в отговор на новите предизвикателства пред официалната статистика.
- **„Статистически изследвания и анализ на данни“** публикува резултати от емпирични изследвания и приложения на съвременни техники за обработка и интерпретация на данни.
- **„Историческо развитие на статистическата теория и практика“** проследява ключови етапи, личности и институции, оформили статистическата традиция у нас и по света.
- **„Бизнес интелигентни системи и изкуствен интелект“** рубрика, посветена на синергията между статистиката, автоматизацията и алгоритмичните решения, с акцент върху иновациите в анализа на големи данни и интелигентната обработка на информация.
- **„Статистика за всеки“** има за цел да направи статистическото знание по-достъпно за широка публика, като представя теми с образователна и популяризаторска насоченост.

Възможността да допринасям за развитие и утвърждаване на списание „Статистика“ за мен е висока чест и отговорност. Съзнавам значимостта на изданието като носител на експертна мисъл и катализатор за научен напредък. Ще отстоявам принципите на качество, актуалност и интердисциплинарност при подбора на публикуваните материали.

На всички наши читатели пожелавам ползотворно четене, професионално вдъхновение и ангажираност за развитието на статистическата общност. Вашият интерес, участие и принос са от съществено значение за бъдещето на списанието и неговата роля в съвременната наука.

проф. д-р Михаил Кончев

Главен редактор

Уважаемые коллеги и читатели,

Журнал «Статистика» занял уверенное место как ведущий научный форум в области теории и практики статистики в Болгарии. Его вклад проявляется в нескольких важных и взаимодополняющих направлениях: распространение современных теоретико методологических разработок; обмен лучшими практиками национальной и международной статистической деятельности; популяризация инноваций в анализе данных, системах бизнес аналитики и искусственном интеллекте; а также поддержка активного диалога между академическим сообществом и практикующими специалистами.

Цель журнала - быть пространством для объективного научного обмена, своевременно и компетентно информируя о актуальных вызовах и перспективах болгарской и мировой статистической системы.

Руководствуясь стремлением к высоким научным стандартам, редакционная команда прилагает усилия для обеспечения контента, обладающего как высокой экспертной ценностью, так и способствующего развитию статистической культуры в обществе.

Содержание журнала «Статистика» организовано по чётко выделенным тематическим рубрикам, отражающим разнообразие и междисциплинарный характер современной статистической науки:

- **«Теория и методология статистических исследований»:** аналитические работы по фундаментальным принципам, моделям и методам статистической науки.
- **«Развитие современной статистической теории и практики»:** статьи, интегрирующие инновационные подходы и решения для решения новых вызовов официальной статистики.
- **«Статистические исследования и анализ данных»:** публикации эмпирических исследований и применения современных методов обработки и интерпретации данных.
- **«Историческое развитие статистической теории и практики»:** обзор ключевых этапов, личностей и институтов, сформировавших статистическую традицию в Болгарии и за её пределами.
- **«Системы бизнес аналитики и искусственный интеллект»:** материалы о синергии статистики, автоматизации и алгоритмических решений, с акцентом на инновации в анализе больших данных и интеллектуальной обработке информации.
- **«Статистика для всех»:** рубрика, направленная на то, чтобы сделать статистические знания доступными для широкой аудитории через образовательные и популяризаторские материалы.

Для меня большая честь и ответственность работать над укреплением репутации журнала «Статистика». Я осознаю его значение как источника экспертной мысли и катализатора научного прогресса. Я буду отстаивать принципы качества, актуальности и междисциплинарности при отборе публикуемых материалов.

Желаю всем нашим читателям плодотворного чтения, профессионального вдохновения и приверженности развитию статистического сообщества. Ваш интерес, участие и вклад имеют решающее значение для будущего журнала и его роли в современной науке.

Проф. д-р Михаил Кончев

Главный редактор

Dear Colleagues and Readers,

The journal *Statistics* has established itself as a leading scientific forum in the theory and practice of statistics in Bulgaria. Its contributions span several important and complementary areas: the dissemination of contemporary theoretical methodological developments; the sharing of best practices from national and international statistical activities; the promotion of innovations in data analysis, business intelligence systems, and artificial intelligence; and the maintenance of an active dialogue between the academic community and practicing professionals.

The aim of the journal is to serve as a space for objective scientific exchange, providing timely and expert coverage of the current challenges and perspectives in both the Bulgarian and global statistical systems. Driven by a commitment to high scientific standards, the editorial team strives to ensure content that is both of high expert value and instrumental in raising public statistical literacy.

The content of *Statistics* is organized into clearly defined thematic sections that reflect the diversity and interdisciplinary nature of modern statistical science:

- **‘Theory and Methodology of Statistical Research’** features analytical studies on the fundamental principles, models, and methods of statistical science.
- **‘Advances in Contemporary Statistical Theory and Practice’** presents contributions integrating innovative approaches and solutions in response to emerging challenges in official statistics.
- **‘Statistical Research and Data Analysis’** publishes empirical studies and applications of modern data processing and interpretation techniques.
- **‘Historical Development of Statistical Theory and Practice’** traces key stages, individuals, and institutions that have shaped statistical tradition locally and globally.
- **‘Business Intelligence Systems and Artificial Intelligence’** focuses on the synergy between statistics, automation, and algorithmic solutions, emphasizing innovations in big data analysis and intelligent information processing.
- **‘Statistics for Everyone’** aims to make statistical knowledge accessible to a broad audience through educational and outreach materials.

It is a great honour and responsibility for me to contribute to the journal’s continued prominence. I am deeply aware of its significance as a vehicle for expert thought and a catalyst for scientific progress. I am committed to upholding our principles of quality, relevance, and interdisciplinarity in selecting published materials.

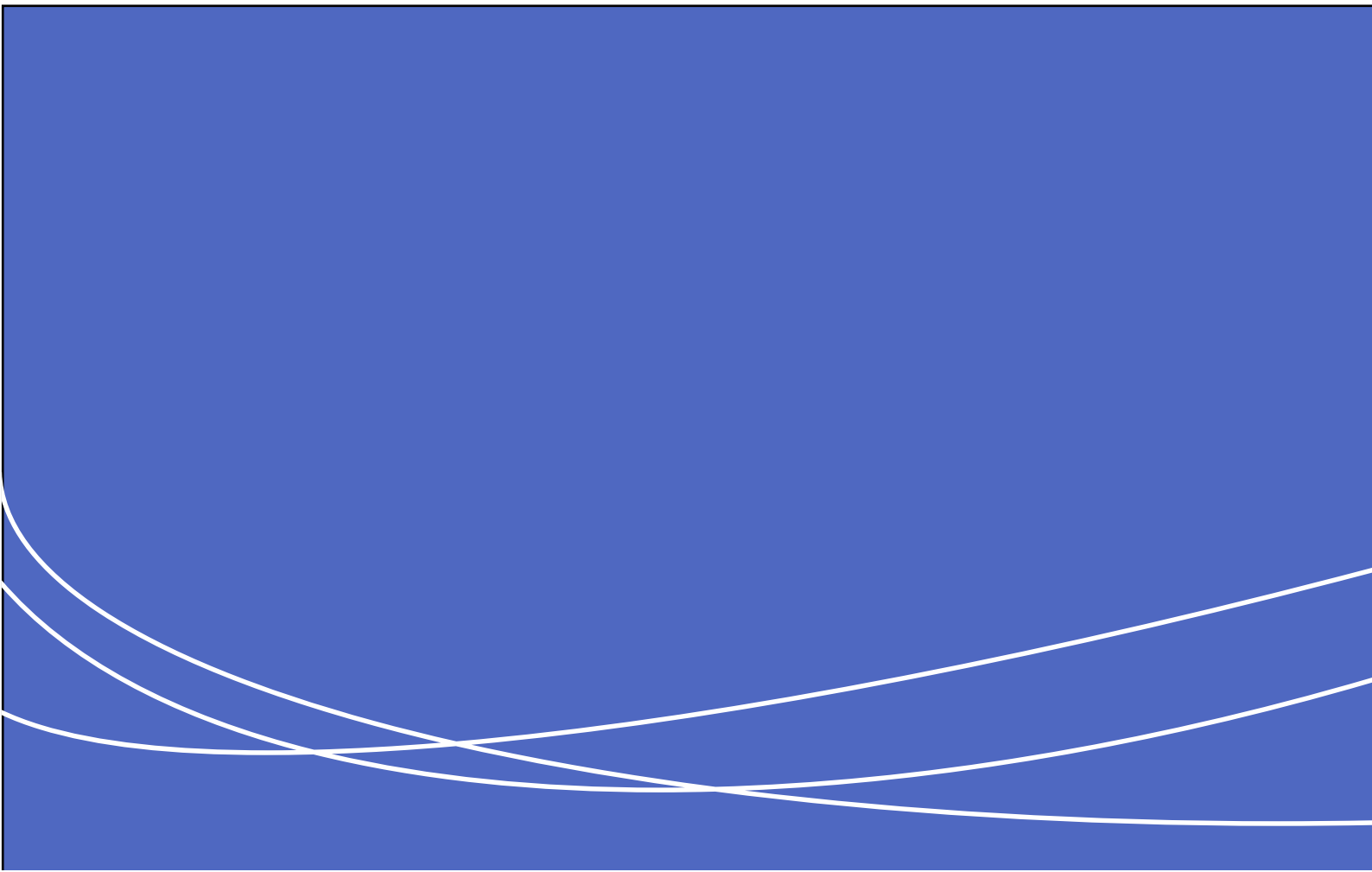
To all our readers, I wish productive reading, professional inspiration, and dedication to the development of the statistical community. Your interest, participation, and contributions are essential to the future of the journal and its role in contemporary science.

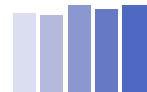
Prof. Mihail Konchev, PhD

Editor-in-Chief

**РАЗВИТИЕ НА СЪВРЕМЕННАТА
СТАТИСТИЧЕСКА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

**DEVELOPMENT OF MODERN
STATISTICAL THEORY AND PRACTICE**

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНДЕКСА „ПАРИТЕТ НА ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ“ ПРИ УСТАНОВЯВАНЕТО НА ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯ В КОЛЕКТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВА

*Мехти Меликов**

Въведение

Установяването на размерите на възнагражденията, прилагани от организациите за колективно управление на права (ОКУП), е от значение както за правоносителите, които очакват справедливи възнаграждения, така и за ползвателите, които искат тези възнаграждения да се определят в разумни граници, като отговарят на икономическата стойност на правата.

Характеристика на колективното управление на права е, че то функционира в условията на фактически икономически монопол, поради което възнагражденията не могат да се налагат едностранно, а подлежат на договаряне.

Липсата на методика за определяне на тарифите в България оставя на ОКУП свободата да избират източниците на данни и методите на анализ, с които да обосноват предлаганите възнагражденията, за които законът изисква да са съобразени в частност с икономическата стойност на правата в търговската дейност на ползвателя.

В основата на проблема са предизвикателствата при установяването на цена в сферата на нематериалното производство. За разлика от лицензирането на права на индустриалната собственост, при които цената на правата може да бъде функция на потенциала за комерсиализация на съответния патент, полезен модел, марка и пр., отстъпването на права в сферата на художествената собственост (авторски и сродни на авторските права) често става на неизключителна основа. В случаите, когато правата се управляват по колективен път, това е правило.

В тази връзка актуални в авторскоправните среди се оказват сравнителните анализи с други територии. Тяхната релевантност се демонстрира чрез използването на индикатори, които елиминират влиянието на различията в ценовите равнища и отчитат разликите в популателната способност в сравняваните икономики. В същото време фаворизирането на сравнителните анализи при обосноваването на тарифи очевидно не отговаря на изискванията тарифите да съответстват на значението на отстъпването права в бизнеса на ползвателя.

Предмет на настоящото изследване е ролята на паритетите на популателната способност (ППС) при обосноваването на тарифите на организациите за колективно управление на права. Изследването не се занимава с методиката за установяване на възнагражденията, събирани от ОКУП, а само с възможността и съответно с ограниченията при използването на ППС в този процес. Трансформирането на един абстрактен статистически инструмент, какъвто е паритетът на популателната способност, в конкретен, приложим методологически аргумент в сфера, в която той рядко се използва, при обосноваването на тарифите на организациите за колективно управление на права, би допринесло за изграждането на необходимата аналитична рамка.

* Мехти Меликов е докторант към катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“, Бизнес факултет, УНСС - София, mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com

1. УСТАНОВЯВАНЕ НА ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯ В СФЕРАТА НА КОЛЕКТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВА

Установяването на възнаграждения в рамките на колективното управление на авторски и сродни на тях права е пряко свързано с икономическата стойност на управляваните права. Организациите за колективно управление на права (ОКУП) функционират в условията на законово признат икономически монопол, като единствена или основна дейност на всяка от тях е управлението на конкретна категория права и вид използване¹.

В тази връзка, Законът за авторското право и сродните му права (ЗАПСП) предвижда като задължение определянето на размера на възнагражденията, събирани от ОКУП, да става чрез договаряне с представителни организации на ползвателите. Тази процедура предполага, че тарифите не могат да се налагат едностранно от организациите на правноносителите, а се съгласуват чрез процес на обмен на икономически аргументи, и се основава на икономическата стойност на отстъпваните права в дейността на ползвателите. На практика обаче липсва единна методика за определяне на възнагражденията. Това оставя на самите организации свободата да избират базата за изчисленията, включително източниците на пазарни и икономически данни, методите за оценка на ползването и подходите към определяне на цената.

В тези условия се налага тенденция при обосноваването на тарифите ОКУП да търсят аналогия с възнагражденията за същите категория и вид права в други територии. Това се подсилва от модела на функциониране на колективното управление на права, в който ОКУП, действащи в определена държава, представляват както своите членове, така и чуждестранните правноносителите, като изплащат събраните възнаграждения чрез система на двустранни споразумения за представителство.

Използването на международни сравнителни анализи при изследване на възнагражденията в сферата на колективното управление на права, е потвърдено от Съда на ЕС по дело C-177/16 АККА/LAA срещу Konkurrences radome. Това обстоятелство допълнително стимулира използването на сравнителни анализи между различни държави, които, от своя страна изискват прилагането на индекси за корекция на ценовите равнища, като паритетите на покупателната способност (ППС).

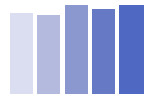
Липсата на регламентирана методика за определяне на тарифите, съчетана със сложността на икономическите отношения в сферата на колективното управление на права, обуславя необходимостта от развиване на аналитичен инструментариум, който да отчита както особеностите на правата, така и условията на пазарната среда. Именно в този контекст следва да се изследва приложимостта на ППС като елемент от процеса по формиране на възнагражденията, събирани от организациите за колективно управление на права.

2. ПОНЯТИЕ ЗА ПАРИТЕТ НА ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ И ВРЪЗКАТА МУ С ТАРИФИТЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ ЗА КОЛЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВА

Паритетите на покупателната способност (ППС) са индикатори на разликите в ценовите равнища в отделните държави, установени на базата на различни показатели (най-вече агрегирани макроикономически показатели). ППС показва непосредствено колко единици от дадена валута са необходими за закупуването на определено количество стоки или услуги в различни държави.

Именно по този начин се дефинират паритетите в Регламент (ЕО) № 1445/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2007 година за установяване на общи правила за предоставяне на

¹ Повече по въпросите на структурата и икономическите модели при колективното управление - при Меликов, М. (2023).

основна информация относно паритетите на покупателна способност, а именно като пространствени дефлатори и валутни конвертори, които елиминират последиците от различията в равнището на цените между държавите членки, като по този начин позволяват сравнения на обема на компонентите на БВП и сравнения на равнищата на цените.

В най-простата му форма паритетът на покупателната способност се описва като ценово съотношение, което показва пропорцията на цените в национални валути на една и съща стока или услуга в различни държави. В Методическото ръководство на Евростат-ОИСР относно паритета на покупателната способност се дава пример с цената на хамбургер във Франция, който се продава за EUR 4.50, и в САЩ, където струва USD 5.70. Паритетът на покупателната способност в този случай между Франция и САЩ е равен на съотношението на EUR 4.50 към USD 5.70 или EUR 0.79 към USD 1.00. С други думи, посочват в методологията - за всеки долар, похарчен за хамбургера в САЩ, във Франция би следвало да платите EUR 0.79, за да получите същото количество/качество от продукта. В тази връзка, за сравнение на количеството хамбургери, което може да се купи в двете държави, е необходимо едната валута да се изрази в другата, т.е. или разходът за покупката на хамбургери ще се приравни към валутата на САЩ като се умножи по 0.79, или разходът за хамбургера в САЩ може да се превърне в евро като бъде умножен по 0.79 (Eurostat & OECD, 2024)².

„Закон за единната цена“

Концепцията за установяване на разликите в ценовите равнища между държавите лежи върху Закона за единната цена (Law of One Price), според който еднакви стоки трябва да се продават на една и съща цена на различни пазари, когато цените са изразени в една и съща валута и няма търговски бариери или транспортни разходи. Тоест, ако една книга струва 18 лева в България, в Германия тя би трябвало да струва същата стойност в евро, след конвертиране по обменния курс. Изхождайки от Закона за единната цена, валутният курс между две държави трябва да бъде равен на съотношението между ценовите равнища в тези страни.

Ако това не е така - например книгата струва значително повече или по-малко в другата страна - тогава тази разлика, след корекция по валутния курс, може да се разглежда като знак, че валутата е надценена (ако стоката е по-евтина в местна валута) или подценена (ако е по-скъпа). Такова тълкуване се основава на отклонения от очакваното равновесие, предполагаемо от Закона за единната цена.

Така например, ако една потребителска кошница струва 110 лева в България и 80 евро в Германия, изчисленият курс на база паритета на покупателната способност ще бъде 1.38 лв. за 1 евро (110/80). Това означава, че с 1 евро в Германия могат да се купят стоки, които в България струват 1.38 лева. В този хипотетичен пример левът е подценен спрямо еврото по ППС, тъй като реалният фиксиран курс (1.95583) е по-висок от изчисления курс по покупателна способност (1.38), което показва, че левът има по-голяма вътрешна покупателна сила, отколкото отразява обменният курс.

На практика, паритетът на покупателната способност представлява прилагане на Закона за единната цена върху цялата икономика чрез агрегирани данни от националните сметки. Разминаване между ППС и пазарния валутен курс може да възникне поради различни обстоятелства, предмет на отделен анализ, но при всички случаи не е коректно да се установява във връзка с цените на отделни стоки или услуги (дори кошници), доколкото цените им могат да се колебаят от действието

² Същото обяснение със сходна калкулация намираме при НСИ (Национален статистически институт, н.д., Паритети на покупателната способност).

на различни други фактори. Подходящи в случая са макроикономическите сравнения като БВП, разходи на домакинствата и пр.

Приблизена към действителността съпоставка между Германия и България, например, можем да направим при използването на оповестената от НСИ прогноза за паритетите на покупателната способност за 2024 г. по БВП [4]. Данните показват следното:

- Германия - 1.11530
- България - 1.20054

На базата на тези данни можем да установим валутен курс по ППС между България и Германия по следния начин: $1.20054/1.11530 = \approx 1.076$

В този случай, ако една потребителска кошница струва 100 евро в Германия, то според прогнозния паритет на покупателната способност за 2024 г. в България тя би струвала около 107.60 лева. Това показва, че реалното ценово равнище в България е по-ниско, а покупателната способност на лева е относително по-висока вътре в страната спрямо фиксирания с еврото курс.

„Стандарт на покупателната способност“

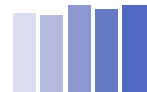
При извършване на ценови сравнения между държави, обикновено се използват номинални стойности, изразени в национална валута или в евро, както бе посочено по-горе. Такъв е и случаят с публикуваните от НСИ паритети на покупателната способност по БВП, които представят ценовите равнища чрез отношението между националната валута и единната европейска валута.

Когато обаче целта е ценовите анализи да се правят по отношение на икономики с близко равнище на развитие - например по признаците БВП, доходи или потребление, е необходимо използването на т.нар. „стандарт на покупателната способност“ (СПС, purchasing power standard). Този инструмент елиминира влиянието на различията в ценовите равнища, което позволява реално сравнение на покупателната стойност на доходите и икономическите обеми. В този контекст СПС може да послужи като обективна основа при избора на държави с относително сходни характеристики, между които да се извършат допълнителни сравнителни анализи, включително в секторен план, с очакване за по-голяма хомогенност на влияещите икономически фактори.

По същество, паритетите на покупателната способност измерват съотношенията на цените в сравняваните страни и се използват за превръщане на стойностните показатели в единна условна валута, наречена „стандарт на покупателната способност“ (СПС) - стандартизирана форма към държавите - членки на ЕС (базата е ЕС-28=1), която изравнява покупателната сила на различните национални валути. Единица СПС купува еднакво средно количество стоки и услуги във всички страни, докато за да се купи същият обем стоки и услуги в зависимост от националното ценово равнище, ще бъде необходимо различно количество национална валута.

Именно това позволява използването им за сравняване както на относителните равнища на цени, така и на общото икономическо развитие на европейските страни, измерено с БВП на човек от населението. В резултат на това превръщане се получава набор от съпоставими между страните данни. В частност, когато реалният БВП се раздели на броя на жителите в дадена страна, производният показател на човек се използва като измерител на относителния стандарт на живот на жителите в тази страна (НСИ).

Методиките на НСИ и ЕВРОСТАТ въвеждат възможността паритетите на покупателната способност да се използват като валутни конвертори за превръщане на изразените в национална

валута разходи в единна условна валута (Стандарт на покупателната способност, СПС), елиминирайки ефекта от ценовите различия между страните, причинени от колебанията във валутните курсове [5] [17]. СПС изравнява покупателната сила на различните национални валути, като 1 СПС купува еднакво средно количество стоки и услуги във всички страни, докато за да се купи същият обем стоки и услуги в зависимост от националното ценово равнище, ще бъде необходимо различно количество национална валута [4].

На практика, всеки национален агрегат (БВП или друг), превърнат в единната „техническа“ валута, ще предостави съпоставими между страните данни.

Изчисленията от ЕВРОСТАТ показатели „БВП на човек от населението: 2021 - 2023“ в стандарти на покупателната способност, демонстрират положението на България (24 336³ за 2023 г.), която е на дъното на класацията в рамките на ЕС [3]. Като близки могат да се приемат стойностите в Гърция (26 359), Латвия (26 862), Словакия (28 145) и Хърватия (28 968).

Сравнителните оценки могат да обхванат и държави извън Европейския съюз. Данните на ЕВРОСТАТ демонстрират по-висок БВП на човек от населението в България, в сравнение с Черна гора (19 553), Сърбия (18 653), Република Северна Македония (15 823) и други.

Ценовите съотношения в ЕС могат да се предоставят и в евро, а в международен план - в щатски долар.

Извод относно използването на ППС при обосноваването на тарифите на ОКУП

Паритетите на покупателна способност се използват от широк кръг ползватели за изследователски и аналитични цели, за статистическо съставяне на данни, както и за административни цели.

По отношение ценовите сравнения, използвани при обосноваването на тарифите на организациите за колективно управление на права (ОКУП), релевантни са следните изводи:

На основата на разграничението във функцията на паритетите на покупателната способност (ППС) като индикатори за различията в ценовите равнища между отделните държави, от ролята на стандарта на покупателната способност (СПС) да елиминира влиянието на тези различия при сравнението на стойностни показатели, можем да заключим, че дефиницията на ППС в Регламент (ЕО) № 1445/2007 обединява както индикативната, така и преобразуващата им функция.

И двете функции на ППС са съществени за извършване на международни сравнения, като в контекста на икономическите обосновки на тарифите на организациите за колективно управление на права, приложимостта на двата инструмента е както следва:

- избор на референтна държава въз основа на сравнителни данни, изразени в „стандарт на покупателната способност“, и
- провеждане на ценови сравнения между стоки и услуги в България и съответната референтна държава на основата на „паритетите на покупателната способност“.

3. УСТАНОВЯВАНЕ НА ЦЕНА НА БАЗА „РЕФЕРЕНТНА ДЪРЖАВА“

Във връзка с посоченото по-горе, когато искаме да сравним реалната стойност на даден продукт или услуга между две държави, не е достатъчно просто да преобразуваме цената чрез обменния курс (напр. евро към лев). Причината е, че различните страни имат различни равнища на цени и различна покупателна способност - т.е. с една и съща сума пари в две държави можем да закупим различно

³ Сумите са представени в условната валута „стандарт на покупателната способност“.

количество стоки и услуги. За да заобиколим разликите в ценовите равнища, използваме паритета на покупателната способност (ППС), който коригира цените, за да отразят реалната покупателна сила на валутите.

Горното допуска употреба на индекса ППС в неговата функция да позволява ценови сравнения. Това предполага изборът на „референтна държава“ вече да е направен, за което ще е необходимо да се ползва преобразуващата функция на индекса, позволяващ прякото сравняване на съответните икономики по приложима агрегирана величина - БВП или друго.

Установяването на цена в България (в лева), която да отговаря на цена в избрана референтна държава съобразно покупателната способност на съответните стойности в двете държави, можем да направим чрез „коефициента за сравнително ценово равнище“

Установяване чрез „коефициента за сравнително ценово равнище“

За установяването на цена на услуга в България, така че да отговаря на цената на същата услуга в друга държава (например в Хърватия), е достатъчно тази цена да се коригира според разликите в ценовите равнища (т.е. чрез паритет на покупателната способност - ППС). Това може да се направи посредством изравняване чрез „коефициента за сравнително ценово равнище“ (**Comparative Price Level - CPL или Price Level Index - PLI⁴**).

Статистиката на сравнителните ценови равнища в Европейския съюз (EU Comparative Price Levels Statistics) представлява аналитичен инструмент за сравнение на относителните ценови равнища на потребителски стоки и услуги между държавите - членки на ЕС. Тя е ключов елемент от системата за изчисление на паритетите на покупателната способност (ППС) и играе съществена роля при международните икономически сравнения (EUROSTAT, 2024) [14].

Сравнителното ценово равнище (Comparative Price Level, CPL) се определя като съотношение между паритета на покупателната способност (ППС) и текущия обменен курс, умножено по 100 [13]. При това средното равнище за ЕС се приема за базисна стойност със стойност 100. Формулата е следната:

$$CPL = (PPP / \text{обменен курс}) \times 100 \quad [15]$$

Индексът позволява да се направи оценка на различията в ценовите равнища в отделните държави за отделен продукт или услуга, групи стоки или БВП [12]. Ако стойността на CPL за дадена държава е над 100, това означава, че ценовото равнище в тази страна е по-високо от средното за ЕС, докато стойност под 100 показва относително по-ниски цени.

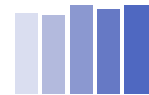
Статистиката по индекса CPL обхваща широк кръг от потребителски категории, включително: храни, жилища, транспорт, здравеопазване, образование, комуникации и други, като се ползва в т.ч. за сравнение на икономическите условия и стандарта на живот между страните.

Данните се събират и публикуват ежегодно от Евростат в сътрудничество с националните статистически служби на държавите членки.

За установяване на равнището на цената на дадена услуга в България, така че да отговаря на цената ѝ в друга държава от ЕС по паритет на покупателната способност, чрез сравнение на CPL се извършва по формулата:

$$\text{Цена в България (валута)} = \text{Цена в чужбина } x \text{ (CPL-BG / CPL-X)}$$

⁴ В общата методология на Евростат-ОИСР относно ППС дефиницията на CPL препраща към тази на PLI.

Пример № 1: Установяване на еквивалентна цена по CPL

Таблица: Установяване на цена в България спрямо референтна цена в Хърватия (входни данни)

Показател	Стойност
Цена на услугата в Хърватия	EUR 100
CPL на Хърватия (2023)	71.2
CPL на България (2023)	55.8

* Eurostat. (2024). *Purchasing power parities: Visualisations*. [16]

След заместване и преобразуване в лева, установяваме, че **при използването на метода на еквивалентната цена по CPL**, за да бъде еквивалентна по покупателна способност с цена от EUR 100 в Хърватия, в България услугата трябва да се предлага на цена **153.28 лева**.

CPL съчетава ППС и реалния валутен курс, което го прави по-прецизен индикатор за сравнение на цени между страни. Инструментът е лесен за използване и е базиран на реални потребителски цени.

Проверка на така установената цена можем да направим чрез използването на общия индикатор за съотношението на БВП по ППС на глава от населението:

Установяване на цената чрез използване на съотношение на БВП по ППС на глава от населението

Брутният вътрешен продукт (БВП) на глава от населението представлява широко използван икономически индикатор за жизнения стандарт, както и основен измерител на конкурентоспособността на една икономика. Поради това се счита, че икономическият растеж (изразен чрез увеличението на БВП на глава от населението) допринася за повишаване на общественото благосъстояние.

Dobrescu, E. (2015) посочва множество източници, свързващи индикатора „БВП на глава от населението по ППС като мярка за равнището на икономическо развитие“. Посочва и допълващи индикатори като производителност на труда и доход на глава от домакинството.

Изразяването на БВП в стандарти на покупателна способност (ППС) премахва разликите в ценовите равнища между отделните държави, а преизчисляването на база „на човек от населението“ позволява сравнение между икономики, които се различават значително по абсолютен размер [19].

Доколкото отразява икономическата реалност и покупателна способност, инструментът е по-абстрактен и не измерва пряко цени. Подходящо е да се използва при услуги с икономическо значение, свързани с доходите на населението.

Макар да предложим оценките по ППС на агрегирани макро данни да се ползват за избора на референтна държава, при липса на CPL или точен курс, установен по ППС, цената на услугата в България, която да отговаря на референтна цена в Хърватия, може да се установи чрез използването на показателя „БВП на глава от населението по ППС“, като се направи пропорционално изчисление.

Приложима е следната формула (изведена на същия принцип, на който е изведена формулата при установяване на цената по CPL):

Цена в България = Цена в чужбина $\times$ (БВП на човек в България по ППС / БВП на човек в другата държава по ППС)

Пример № 2: Установяване на цена чрез БВП по ППС на глава от населението
Таблица: Установяване на цена в България чрез сравнение с референтна държава по БВП по ППС на глава от населението (входни данни, 2023)

Показател	Стойност
Цена на услугата в Хърватия	EUR 100
БВП на глава от населението в България (по ППС) [18]	64
БВП на глава от населението в Хърватия (по ППС) [18]	76

След заместване и преобразуване в лева установяваме, че при прилагането на метода „БВП по ППС на глава от населението“, за да бъде еквивалентна по покупателна способност с цена от EUR 100 в Хърватия, в България услугата трябва да се предлага на цена **164.70 лева**.

При наличие на данни е допустимо използването и на метода „ППС обменен курс“, който измерва количеството национална валута, нужна за закупуването на същото количество стоки и услуги, което в друга страна струва 1 евро (или друга референтна валута), без да се влияе от пазарния валутен курс. Методът би следвало да позволява реално приравняване на цената в национална валута спрямо покупателната стойност в референтната страна.

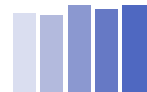
Стига да са обосновани, ценовите сравнения допускат и други способи, като от значение е приложимостта на съответния метод, евентуалните му ограничения и тълкуването на резултатите.

4. ПРИЛОЖИМОСТ НА ППС ПРИ АРГУМЕНТИРАНЕ НА ТАРИФИТЕ НА ОКУП

В практиката на Съда на Европейския съюз по дело C-177/16 *AKKA/LAA срещу Konkurences padome*, паритетът на покупателната способност се използва като инструмент за оценка за евентуалното прилагане на необосновано високи цени (excessive pricing) от страна на единствената организация за колективно управление на авторски права върху музикални произведения в Латвия (AKKA/LAA). Съдът потвърждава, че сравнението на цени между държави членки, коригирано чрез ППС, е валиден метод за определяне дали тарифата на организацията за колективно управление на права (ОКУП) е прекомерна.

В конкретния случай, латвийският орган по конкуренцията установява, че таксите, начислявани от AKKA/LAA, са значително по-високи в сравнение с тези в други държави членки, дори след корекция с ППС, което води до заключението за злоупотреба с господстващо положение. На основата на практиката по делото „Tournier“ (395/87, EU:C:1989:319), както и „Lucazeau“ и др. (110/88, 241/88 и 242/88), Съдът на ЕС приема, че когато едно предприятие, което има господстващо положение, налага тарифа на такси за своите услуги, които са значително по-големи от налаганите в други държави членки, и когато е било извършвано на една и съща основа сравнение на размера на таксите, тази разлика трябва да бъде считана за индикация за злоупотреба с господстващо положение.

Решението на Съда на ЕС подчертава значението на ППС като средство за осигуряване на

справедливи и съпоставими цени в рамките на вътрешния пазар, особено при прилагане на необосновано високи цени от страна на ОКУП, обичайно разполагащи с фактически пазарен монопол.

Подбор на територии за сравняване

Решението на Съда на ЕС по дело C-177/16 дава важно указание и относно подбора на държави при извършването на сравнение. Съдът посочва, че дадено сравнение не може да се приеме за недостатъчно представително само поради факта, че то обхваща ограничен брой държави членки. Важно в случая е референтните държави членки да са избрани в съответствие с обективни, подходящи и подлежащи на проверка критерии. Според Съда, такива критерии могат да бъдат по-специално потребителските навици и други икономически и социокултурни обстоятелства, като brutния вътрешен продукт на глава от населението и културното и историческото наследство.

Изискване за сходна основа за сравняване

Съвсем обективно Съдът на ЕС обръща внимание, че сравнението на прилаганите в отделните територии ценови условия следва да се прави при наличие на аналогични методи за изчисляване на тарифите. Примерът от процесното производство предполага да се провери дали в избраните референтни държави основаният върху площта на съответния търговски обект или център за услуги метод за изчисляване на тарифите е аналогичен на приложимия в Латвия. При еднаква основа Съдът допуска сравняването чрез коефициента ППС и с територии, в които икономическите условия не са подобни на съществуващите в Латвия. Това е така поради допускането, че съществуват значителни разлики в цените в държавите членки за едни и същи услуги, като тези разлики са тясно свързани с разликата в покупателната способност на гражданите, изразена посредством коефициента ППС. Съдът приема, че способността на лицата, стопанисващи търговски обекти и центрове за услуги, да плащат за услугите на организация за колективно управление на авторските права, зависи от жизненото равнище и покупателната способност. Така сравнението във връзка с една и съща услуга на тарифите, които са в сила в множество държави членки с различно жизнено равнище, изисква непременно да се вземе предвид коефициентът ППС.

Практиката на българския съд по Решение на ВАС № 980/26.01.2021 разкрива опит на Сдружение „Музикаутор“ да аргументира тарифа за онлайн телевизии, като реферира в това число към територии с различна философия на тарифирането. В заповед № РД09-6/05.01.2018 г., с която зам.-министърът на културата отказва утвърждаването на предложената тарифа, се посочва, че обемът на избраната извадка от референтни държави е малък, а сред избраните липсва еднородност, което само по себе си издава изключително различни национални практики, за което липсва обяснение. В решението се указва, в частност към съществени разлики във възнагажденията, прилагани към телевизии с „музикален профил“ - от 3% в Словения до 15% в Турция. При информационно-спортния профил, разликата е още по-драстична - 1% в Словения, при 15% в Турция. Обръща се внимание, че тарифите в Турция и Хърватия изобщо не диференцират ползвателите, като прилагат една и съща ставка на възнагаждението независимо от тематичния профил на съответната телевизия (твърди ставки от 15% за Турция и 12% за Хърватия). Това, според зам.-министъра на културата, издава различен принцип на уреждане на правата - очевидно без връзка със значението на съответните права за приходите на ползвателя.

Използването на референтни цени не е принцип в ценообразуването

Важно е да се отбележи, че използването на референтни цени при аргументирането на тарифите на ОКУП не е основен принцип в практиката на съдилищата в ЕС. Цитираната практика на Съда на ЕС по дело C-177/16 е свързана с доказването на необоснованост на цените. Обратното обаче не е задължително. Високата цена в една територия не може да бъде оправдание за повишаването на цените в други територии. В тази посока е решението на Апелативния съд в Брюксел от 8 септември 2022 г. по делото срещу SABAM, с номер 2018/AR/1046.

В решението на Апелативния съд в Брюксел от 8 септември 2022 г. по делото срещу белгийската организация за колективно управление на авторски права - SABAM, съдът отхвърля аргументите на ОКУП, че по-високите тарифи в други държави - членки на ЕС (като Германия, Франция и Нидерландия), оправдават увеличението на тарифите в Белгия. Съдът подчертава, че такива сравнения изискват обективни, релевантни и проверими критерии (каквито не са били представени по делото). Апелативната инстанция потвърждава, че организацията за колективно управление на авторски права е злоупотребила с господстващото си положение, като е увеличила тарифите за музикални фестивали през 2017 г. без достатъчно икономическо основание (Dusollier, 2023). Въпреки че конкретното използване на ППС не е изрично споменато, решението следва логиката на Съда на ЕС относно значението на икономическите различия между държавите членки при оценка на ценовите равнища.

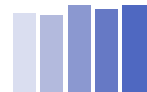
5. ОГРАНИЧЕНИЯ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА КОЕФИЦИЕНТА ППС

Ограничения на самия статистически инструмент

Като всеки статистически инструмент, прилагането на паритетите на покупателната способност търпи специфични ограничения, които не са предмет на настоящото изследване. Подборът на методите за сравняване пък следва да се аргументира от гледна точка на приложимостта на съответния метод, характера на използваните данни и пр. От значение е например дали методът отразява различията в доходите или производителността в отделните територии, дали е директно свързан с цените на стоките и услугите или не, както е при БВП по ППС на глава от населението и други.

Известна интерпретация следва да се прави във връзка с пряката приложимост на ППС само към т.нар. „търгуеми продукти или услуги (tradable goods/services), чиято цена като цяло се определя по закона за единната цена. Това е така, защото цените на неподлежащите на търговия продукти се определят от местни условия. Затова разликите в ценовите равнища между държавите са по-изразени при неподлежащите на търговия стоки и услуги, отколкото при подлежащите на търговия (Eurostat & OECD, 2024, p. 25). Чукалев, Г. (2010) припомня, че наличието на нетъргуеми стоки и услуги е една от основните причини за практическия неуспех на теорията за ППС. В частност, високите транспортни разходи за някои потребителски стоки и услуги правят голяма част от тях нетъргуеми, откъдето произтичат отклоненията от Закона за единната цена.

По отношение на тарифите на ОКУП следва да се отчита, че териториалните ограничения са характеристика на колективното управление на права. В повечето територии отделните организации за колективно управление на права действат в условията на фактически монопол. Отстъпването на права в условията на т.нар. „генерално лицензиране“ предполага управлението както на правата на местните правноносителни, така и на всички чуждестранни носители на авторски или

сродни на авторските права. Последното се случва на основата на сключваните споразумения за представителство⁵.

Причината за неуспеха при сравненията на нетъргуемите стоки/услуги е свързана с характеристика на стоката/услугата или на условия на средата, които пречат на свободната търговия. Цените на такива стоки или услуги силно зависят от местното търсене, разходи за труд, производителност и др., което се отразява по специфичен начин на техните цени. Що се отнася до услугите на ОКУП, въпреки че са тясно свързани със съответната национална юрисдикция и икономика, в рамките на ЕС правната им регламентация е хармонизирана по силата на Директива 2014/26/ЕС относно колективното управление на авторски и сродни права. Това обстоятелство не премахва териториалността, но създава сходна рамка, в която организациите работят. От икономическа гледна точка, нетъргуемата природа на услугата означава, че местните условия, като например разходи (заплати, наеми, инфраструктура), са определящи за тарифата. Това обстоятелство не следва да опровергава използването на паритетите на покупателната способност при извършването на сравнения, а подсилва значението на сравнимостта при факторите на средата (посочените по-горе икономически и социокултурни обстоятелства).

Ограничения при ползването на инструмента ППС при обосноваването на тарифи на ОКУП

Използването на ППС при установяване на тарифи на ОКУП съдържа в себе си и специфично ограничение, каквото е приложимостта на методите по отношение на цени, определени в абсолютни стойности. Такава е и хипотезата в производството пред Съда на ЕС по дело C-177/16 АККА/LAA срещу Konkurrences radome, където злоупотребата при установяването на възнагражденията на ОКУП засяга дейността на търговски обекти или центрове за услуги, чиито такси се основават на площ. Доколкото ППС са индикатори на разликите в ценовите равнища в отделни държави, сравненията по тези методи не са пряко приложими при установяване на възнаграждението на ОКУП като процент от приходите на ползвателя.

Горното е съществено доколкото в тарифите за използване на музика например, ставките на възнаграждението към ползватели, чийто бизнес модел е основан на права, се определят в процент от приходите на ползвателя (напр. при Радио и Телевизия).

В този случай, ППС ще е приложим по-скоро при идентифицирането на референтни държави, в които поради сходство в икономическото развитие може да се търси аналогия в процентните ставки на ОКУП.

Не на последно място, следва да се има предвид, че практиката на Съда на ЕС по преюдициални запитвания, свързана с тарифите на организациите за колективно управление на права, изследва въпроси, възникнали при произнасяне на националните съдилища по антитръстови нарушения. Делата C-395/87 - Tournier, C-110/88 - Lucazeau и C-177/16 - АККА/LAA, са именно дела по преюдициални запитвания, които възникват в рамките на национални съдебни производства, в които се разглежда дали определена тарифа или практика на ОКУП представлява злоупотреба с господстващо положение по чл. 102 ДФЕС.

В делото C-177/16 (АККА/LAA) е първото и единствено до момента решение на Съда на Европейския съюз, в което се обсъжда изрично използването на ППС при оценка на тарифите на

⁵ Повече по този въпрос при Меликов, М. (2023). *Съвременното състояние на колективното управление на авторски и сродни права в България*.

ОКУП. В по-ранните дела C-395/87 (Tournier) и C-110/88 (Lucazeau) Съдът разглежда въпроса за прекомерни тарифи и злоупотреба с господстващо положение, но не споменава или използва ППС като инструмент за сравнение.

Сериозно предизвикателство пред обосноваването на размера на дължимото възнаграждение в сферата на нематериалното производство, отнасяща се до отстъпване на неизключителни права, е липсата на методика за определяне на възнагражденията на ОКУП. Вероятно това е и причината в средите на правноносителите да се фаворизират международните сравнения.

Горното е съществено от гледна точка на потвърдената от Съда приложимост на инструмента ППС именно при оценката за евентуалната прекомерност на тарифите на ОКУП. Това разграничение е съществено, за да обори схващането, че сравнителните ценови анализи сами по себе си са достатъчни за обосноваването на тарифите на ОКУП. Последните, както бе посочено по-горе, следва да бъдат съобразени с дейността на ползвателите и с обема на осъществяваното използване на правата, предмет на тарифиране.

6. ИЗПОЛЗВАНЕ НА „НАЦИОНАЛЕН ТЕСТ“

Установяването на цена на услуга в България, която да отговаря на цената на същата услуга в избрана референтна държава, при съобразяване на покупателната способност на ползвателите в двете държави, лежи на допускането, че установена в съответния размер, цената в България би била разумна и поносима за ползвателите, доколкото вече действа в референтната територия.

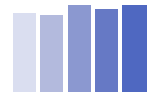
Горното обаче може да се окаже некоректно, ако в другата държава са налице специфични условия на средата, които не се отразяват в макропоказателите - БВП, доходи, разходи на домакинствата и пр., но важат за съответния сектор.

Идентифицирането на такива секторни разлики предполага сравненията да се правят не само на база икономическо развитие на държавите, но и на състоянието на съответните сектори. Подходящо е такива сравнения да съдържат елементи на секторен анализ, като например граници, характеристики и структура на съответния пазар, степен на пазарна концентрация, динамика в сектора, специфика на нормативната уредба и други.⁶

Споменатото по-горе изискване на Съда на ЕС по дело C-177/16 (АККА/LAA) за сходна основа за сравняване лежи на предходна практика по дело C-395-87 (Tournier) и в частност на възприетия от Европейската комисия подход на разследване относно възнагражденията, начислявани на френските дискотеки от SACEM. Комисията е поискала от всички дружества за колективно управление на авторски права в Общността да я информират за възнагражденията, начислявани на дискотека в дадена територия с конкретни характеристики по отношение на броя на местата, площта, работното време, местоположението, цената на входа, цената на най-популярната напитка и общите годишни приходи с включени данъци. Комисията признава, че дори този метод на сравнение не отчита значителните различия, които може да съществуват между държавите членки по отношение на броя на хората, които посещават дискотеки - фактор, който зависи от различни обстоятелства като климат, социални навици и исторически традиции (т. 37 от решението на Съда).

Следва да се отчита, че предметът на съдебното производство, послужило за основа на преюдициалното запитване по дело C-395-87 (Tournier), е злоупотреба с господстващото положение

⁶ Повече по този въпрос при Меликов, М. (2023). *Съвременното състояние на колективното управление на авторски и сродни права в България*.

на ОКУП при определянето на тарифа. В тази връзка, прилаганите от Съда тестове имат за цел да демонстрират евентуални значителни разлики между тарифите в сравними територии. В случай че такава разлика е налице, съответният ОКУП следва да оправдае разликите, като посочи обективни различия в положението в другите държави, което да обоснове прилаганите по-високи цени (т. 38 от Решението).

Както бе посочено по-горе, **предизвикателствата при установяването на тарифи на организациите за колективно управление на права са в това, че сама по себе си аналогията с цените в други държави не е достатъчна, за да обоснове търсената от ОКУП цена.** Това се дължи преди всичко на задължението на ОКУП да съобрази тарифата си с икономическата стойност на правата в търговската дейност на ползвателя (чл. 94р, ал. 1 ЗАПСП). Що се отнася до значението на международните ценови сравнения, функцията им не би следвало да се преекспонира. В случай, че такива изследвания все пак се използват, това следва да се прави за допълнителна увереност, че обоснованата от ОКУП цена е разумна и би следвало да е поносима за ползвателите.

Изцяло в логиката на Комисията и Съда на ЕС по казуса *Tournier*, използването на сравнителни анализи (по ППС) с чужди територии, следва да се допълва със своеобразни тестове за относимост на тарифата на ОКУП към условията на средата в България. Това упражнение можем да наречем прилагане на „национален тест“, чието значение е да допълни използваните сравнения, като извърши проверка от една страна за наличието на разлики в условията на средата, а от друга - за поносимост на предлаганата цена за ползвателите.

Метод на „специализираната кошница“

Възможен метод за прилагането на теста за съответствие на условията на средата, е установяването на евентуалните разминавания между държавите по отношение на „специализирана кошница“ от относими продукти и/или услуги, която да демонстрира сходни съотношения като установените при цената на лицензията. Пример можем да дадем с отстъпването на права за т.нар. „публично изпълнение“ на музика в дискотеки. В случай, че в двете държави - в България и в избраната референтна държава (напр. Хърватска), отстъпването на права за публично изпълнение на музикални произведения се формира по сходен начин (напр. на кв.м ефективна площ), прилагането на ППС може да позволи адаптирането на цената в България, която да съответства на тази в Хърватска. Прилагането на националния тест по метода на „специализираната кошница“ обаче, ще позволи допълнително наблюдение на икономическите условия, в които действат държателите на дискотеки в двете държави. При еднаква посещаемост, приходите на собственика на заведението ще зависят силно от общото ценово равнище на алкохола или други консумирани в дискотеката продукти/услуги, като напр. входна такса, резервация на сепаре и др., както и от работното време, активните дни/сезони или значими културни различия в двете държави. Значение в този случай, могат да имат и условията на конкуренция на съответния географски пазар.

Горното подсказва, че „специализираната кошница“ следва да включва характерни за съответните ползватели на права продукти/услуги, т.е. да е специално подбрана във връзка с анализираната индустрия. Изследването на цените по отношение на „специализираната кошница“ вероятно би могла да предостави полезна сравнителна информация дори в случаите, когато ставките в тарифите на организациите за колективно управление на права се установяват като процент от приходите на ползвателя. Сравняването (чрез съответното преобразуване) на цените в двете държави, ще позволи установяването на степента на близост на икономическите условия, в които функционират

предприятията в съответните сектори.

Понятието за справедливо възнаграждение за отстъпване на права следва да има непосредствена връзка с територията и ползвателите, спрямо които ще действа. Съответствието на тези възнаграждения с възприетите в други територии има познавателно значение, но не може да се ползва като самостоятелно основание при обосноваването на тарифа на ОКУП.

В практиката на Съда на ЕС използването на сравнения по паритет на покупателната способност се ползва като индикатор за евентуалната злоупотреба с господстващото положение на ОКУП. В тази връзка, прилагането му трябва да се ограничи до функцията му да сравнява резултата от извършена от колективното управление калкулация. Допълнителното прилагане на предложението тук „национален тест“, ще повиши достоверността на сравнението, без това да означава, че само по себе си сравнението е достатъчно, за да обоснове предлаганата от ОКУП тарифа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В основата на тарифите на организациите за колективно управление на права лежи икономическата обосновка на цената за отстъпване на съответните права, която трябва да съответства на стойността на правата в дейността на ползвателите.

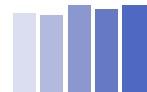
Съдът на ЕС допуска използването на ценовите сравнения с държави със сходни нива на икономическо развитие, но практиката му е ограничена до случаи, при които се разглежда злоупотреба с господстващото положение. Става въпрос за „оборима презумпция“, че определената от ОКУП висока цена, е едностранно наложена без връзка с пазарната реалност.

Що се отнася до видовете сравнения, при които се използват паритетите на покупателната способност, разграничение следва да се прави между общите икономически сравнения, подходящи за идентифицирането на държавите със сходно ниво на икономическо развитие, и ценовите сравнения, които могат да демонстрират връзка между тарифните ставки в отделни територии, определени в абсолютни стойности. Ползата от такива сравнения е в създаването на увереност у правноносителите и ползвателите, че цената на правата е разумна.

Съществува вероятност държави с близки макроикономически показатели да се различават значително по пазарни условия в конкретни сектори. Ето защо се препоръчва допълването на международните сравнения със секторни тестове, които тук наричаме „национални“. Сравненията в рамките на специфична „кошница“ от стоки/услуги, специфични за дейността на ползвателите в двете държави, ще позволи да се демонстрира дали тези икономически агенти действат при еднакви условия. Националният тест чрез „специализирана кошница“ би бил особено полезен ако сравняваните възнаграждения са определени в процент от приходите на ползвателя. В тези случаи, сравненията на основата на ППС ще се отнасят както за избора на държава „референт“, така и за установяването на евентуални разлики в пазарната среда.

Изследването демонстрира, че потенциалът на международните сравнителни анализи да дават информация за състоянието на съответните сектори в различни държави, следва да се ползва като допълнителен инструмент, но не и като основа при определянето на възнагражденията за отстъпване на колективно управлявани права.

Заключенията са направени в рамките на ограничения обхват на настоящото изследване, което разглежда единствено приложимостта на ППС. Това не изключва възможността бъдещи разработки -

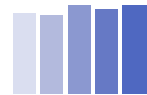

при промяна на изследователската перспектива - да аргументират необходимостта от разработване на унифицирана методология с участието в т.ч. на компетентни институции, тъй като липсата ѝ очевидно представлява системен проблем.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

1. **Меликов, М.** (2023). Съвременното състояние на колективното управление на авторски и сродни права в България. Списание Интелектуална собственост и бизнес, 4, с. 95-129. Достъпно на: <https://www.cceeol.com/search/article-detail?id=1201569> (достъпно на 12.05.2025 г.)
2. **Министерство на културата.** (2018). Заповед № РД09-6/05.01.2018 г. на зам.-министъра на културата. Достъпно на: https://mc.government.bg/files/4417_zapoved%20-%20vyznagrajdenia%20online%20tv.pdf (достъпно на 12.05.2025 г.)
3. **Национален статистически институт.** (н.д.). БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/content/20696/бвп-на-човек-от-населението-в-стандарти-на-покупателната-способност> (достъпно на 12.05.2025 г.)
4. **Национален статистически институт.** (н.д.). Паритети на покупателната способност (ЕС-27_2020=1). Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/content/19433/01-паритети-на-покупателната-способност> (достъпно на 12.05.2025 г.)
5. **Национален статистически институт.** (н.д.). Паритети на покупателната способност. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/node/2284/> (достъпно на 12.05.2025 г.)
6. **Чукалев, Г.** (2010). Конвергенция на ценовото равнище между България и ЕС. Агенция за икономически анализи и прогнози. ISBN 978-954-567-069-5. Достъпно на: <https://www.minfin.bg/document/9115> (достъпно на 12.05.2025 г.)
7. **Court of Justice of the European Union.** (1989). *Lucazeau and Others v SACEM and Others* (Joined cases 110/88, 241/88 and 242/88, ECLI:EU:C:1989:326). Available at: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-110/88> (accessed 12 May 2025)
8. **Court of Justice of the European Union.** (1989). *Ministère public v. Jean-Louis Tournier* (Case C-395/87). Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61987CJ0395> (accessed 12 May 2025)
9. **Court of Justice of the European Union.** (2017). *AKKA/LAA v. Konkurences padome* (C-177/16). Available at: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-177/16> (accessed 12 May 2025)
10. **Dobrescu, Emilian.** (2015). Comparative price level (CPL) - A representative parameter of economic convergence. Romanian journal of economic forecasting.
11. **Dusollier, S.** (2023, April 27). Collective rights management and abuse of dominance: Court of Appeal of Brussels applies the CJEU principles in a major Belgian festival case. Kluwer Copyright Blog. Available at: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/04/27/collective-rights-management-and-abuse-of-dominance-court-of-appeal-of-brussels-applies-the-cjeu-principles-in-a-major-belgian-festival-case/> (accessed 12 May 2025)
12. **EUROSTAT & OECD.** (2023). Eurostat-OECD methodological manual on purchasing power parities: 2023 edition. OECD Publishing. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/eurostat-oecd-methodological-manual-on-purchasing-power-parities-2023-edition_c9829192-en.html (accessed 12 May 2025)

13. **EUROSTAT.** (2024). Comparative price levels for food, beverages and tobacco. Statistics Explained. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Comparative_price_levels_for_food,_beverages_and_tobacco (accessed 12 May 2025)
14. **EUROSTAT.** (2024). Comparative price levels of consumer goods and services. Statistics Explained. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services (accessed 12 May 2025)
15. **EUROSTAT.** (2024). Purchasing power parities: Information and data. Statistics Explained. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/purchasing-power-parities/information-data> (accessed 12 May 2025)
16. **EUROSTAT.** (2024). Purchasing power parities: Visualisations. European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/purchasing-power-parities/visualisations> (accessed 12 May 2025)
17. **EUROSTAT.** (n.d.). Purchasing power parities (PPP): Information and data. European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/purchasing-power-parities/information-data> (accessed 12 May 2025)
18. **EUROSTAT.** (2024). GDP per capita in PPS (tec00114) [Dataset]. European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (accessed 12 May 2025)
19. **Jatuliavičienė, G., & Kučinskienė, M.** (2010). Competitiveness and innovation synthesis in the integrated global economy. *Ekonomika*, 89(2), 76–94. Available at: <https://doi.org/10.15388/Ekon.2010.0.984> (accessed 12 May 2025)

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНДЕКСА „ПАРИТЕТ НА ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ“ ПРИ УСТАНОВЯВАНЕТО НА ВЪЗНАГРАЖДЕНИЯ В КОЛЕКТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВА

*Мехти Меликов**

РЕЗЮМЕ Настоящото изследване анализира приложимостта на паритетите на покупателната способност (ППС) при обосноваването на възнагражденията, събирани от организациите за колективно управление на права (ОКУП). В основата на анализа е заложено разбирането за двойствената роля на ППС като инструмент за икономическо сравнение между държави и като преобразуващ механизъм за елиминиране на разликите в ценовите равнища. Изведено е разграничение между използването на ППС за избор на референтни държави и неговото приложение при директни ценови съпоставки, особено чрез индикатори като Comparative Price Level (CPL) и БВП на глава от населението по ППС.

На базата на практиката на Съда на ЕС, по-специално по дело C-177/16 (АККА/LAA), се аргументира, че ППС може да се използва като индикатор за необосновано високи тарифи на ОКУП, но не и като самостоятелно средство за определяне на размера на събираните възнаграждения. Въведен е и оригинален допълнителен метод - т.нар. „национален тест“, чрез който се оценява съответствието между условията на средата в референтната и местната икономика, включително чрез прилагането на „специализирана кошница“ от продукти и услуги, характерни за съответния сектор.

Заключението на изследването е, че ППС е ценен аналитичен инструмент със специфична, но ограничена роля в процеса по формиране на тарифите на ОКУП. Устойчивото обосноваване на тези тарифи изисква комплексен подход, съчетаващ икономически сравнения, секторен анализ и оценка на местната пазарна действителност.

Ключови думи: Паритет на покупателната способност, организации за колективно управление на права, тарифи, ценови сравнения

JEL code: O34

* Мехти Меликов е докторант към катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“, Бизнес факултет, УНСС - София, mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНДЕКСА «ПАРИТЕТ ПОКУПАТЕЛЬНОЙ СПОСОБНОСТИ» ПРИ УСТАНОВЛЕНИИ ВОЗНАГРАЖДЕНИЙ В КОЛЛЕКТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ ПРАВАМИ

*Мехти Меликов**

РЕЗЮМЕ Настоящее исследование анализирует применимость паритета покупательной способности (ППС) при обосновании вознаграждений, собираемых организациями по коллективному управлению правами (ОКУП). В основе анализа лежит понимание двойственной роли ППС как инструмента для экономического сравнения между странами и как механизма преобразования, устраняющего различия в уровнях цен. Проведено различие между использованием ППС для выбора референтных стран и его применением при прямых ценовых сопоставлениях, особенно с помощью таких индикаторов, как **Comparative Price Level (CPL)** и **ВВП на душу населения по ППС**.

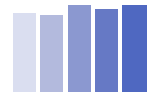
На основании практики Суда ЕС, в частности по делу C-177/16 (АККА/LAA), обосновано, что ППС может использоваться как индикатор необоснованно высоких тарифов ОКУП, но не как самостоятельное средство для определения размера собираемых вознаграждений. Также предложен оригинальный дополнительный метод - так называемый «национальный тест», который оценивает соответствие между условиями в референтной и местной экономике, включая применение «специализированной корзины» товаров и услуг, характерных для конкретного сектора.

В заключение отмечается, что ППС является ценным аналитическим инструментом с определённой, но ограниченной ролью в процессе формирования тарифов ОКУП. Устойчивое обоснование этих тарифов требует комплексного подхода, сочетающего экономические сравнения, отраслевой анализ и оценку местной рыночной реальности.

Ключевые слова: паритет покупательной способности, организации коллективного управления правами, тарифы, ценовые сравнения

Классификация JEL: O34

* Мехти Меликов - аспирант кафедры «Интеллектуальная собственность и технологический трансфер», Бизнес-факультет, Университет национального и мирового хозяйства (УНМХ) - София, e-mail: mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com

APPLICATION OF PURCHASING POWER PARITIES (PPP) IN JUSTIFYING THE REMUNERATION IN COLLECTIVE MANAGEMENT OF RIGHTS (CMOs)

*Mehti Melikov**

SUMMARY This study analyzes the applicability of purchasing power parities (PPP) in justifying the remuneration collected by collective management organizations (CMOs). The analysis is based on understanding PPP's dual role - as a tool for economic comparison between countries and as a conversion mechanism that eliminates differences in price levels. A distinction is drawn between the use of PPP for selecting reference countries and its application in direct price comparisons, particularly through indicators such as the Comparative Price Level (CPL) and GDP per capita in PPS.

Based on the case law of the Court of Justice of the EU, in particular Case C-177/16 (AKKA/LAA), the study argues that PPP can serve as an indicator of unreasonably high tariffs imposed by CMOs, but not as an independent means for determining the level of remuneration. An original complementary method is also introduced - the so-called 'national test', which assesses the correspondence between the economic environments of the reference and the local country, including using a sector-specific "specialized basket" of products and services.

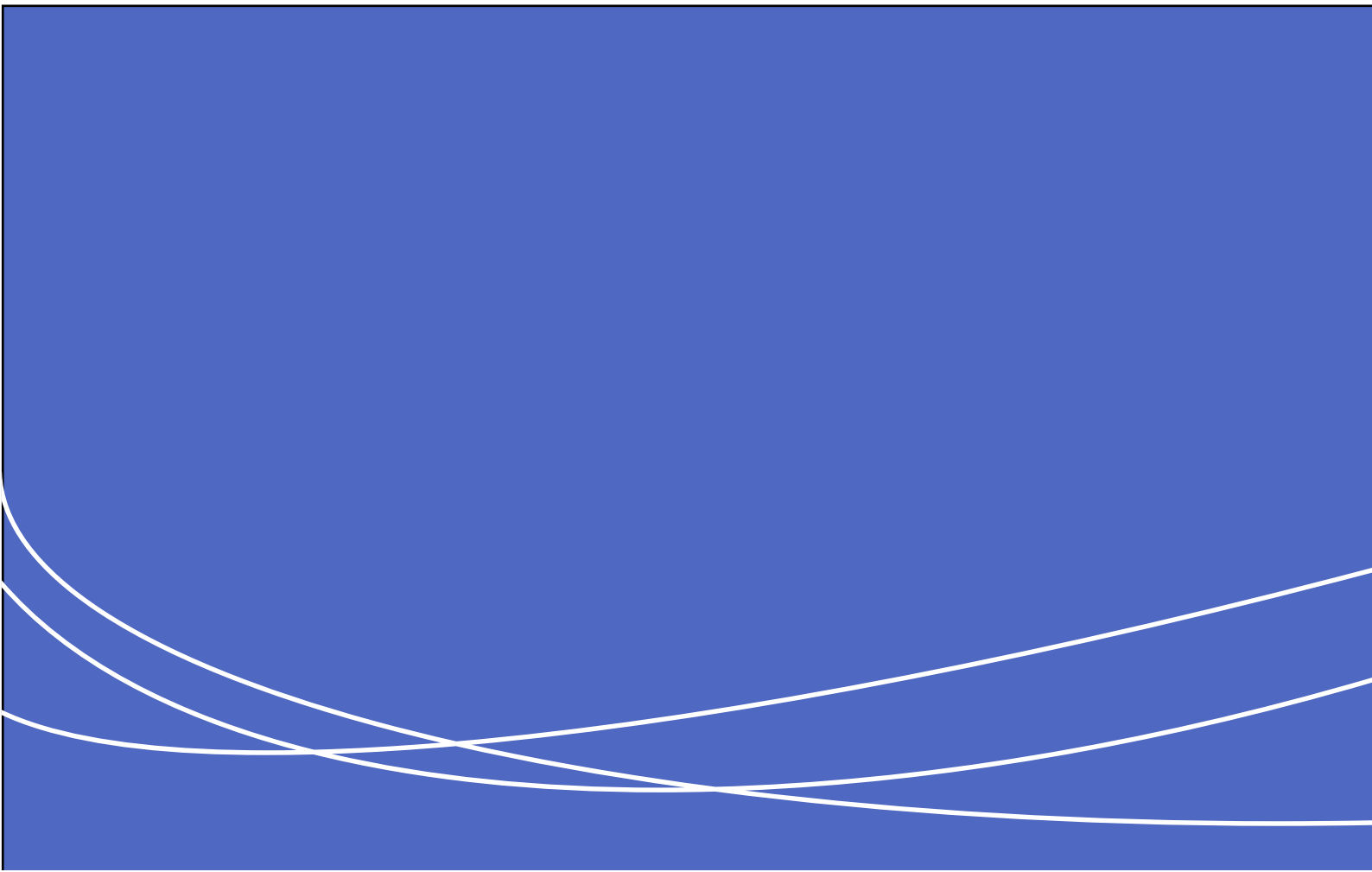
The study concludes that PPP is a valuable analytical instrument with a specific but limited role in CMO tariff formation. Sound justification of such tariffs requires a comprehensive approach that combines economic comparison, sectoral analysis, and assessment of local market conditions.

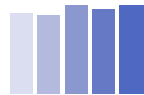
Key words: Purchasing Power Parity, Collective Management Organizations, Tariffs, Price Comparisons

JEL code: O34

* Mehti Melikov, PhD student at the Intellectual Property and Technology Transfer Department, Business Faculty, UNWE - Sofia, mehti.melikov@unwe.bg; melikov.mehti@gmail.com

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АНАЛИЗ НА ДАННИ
STATISTICAL RESEARCH AND DATA ANALYSIS

ПОТЕНЦИАЛНИ ЕФЕКТИ ОТ ЗАКРЪГЛЯВАНЕ НА ЦЕНИТЕ НА ХРАНИТЕЛНИТЕ ПРОДУКТИ ВЪРХУ ИНФЛАЦИЯТА ПРИ ПРИЕМАНЕТО НА ЕВРОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

*Свилен Колев**

Въведение

След като през февруари 2025 г., в изпълнение на решения на Народното събрание и на Министерски съвет, министърът на финансите и управителят на Българската народна банка (БНБ) подписаха съвместно писмо до Европейската комисия (ЕК) и Европейската централна банка (ЕЦБ) (МФ, 2025), съдържащо искане за изготвяне на извънредни доклади за конвергенцията, в началото на юни 2025 г. се очаква тяхното публикуване. До получаването на оценката на ЕК и ЕЦБ за изпълнението на номиналните критерии за конвергенция от страна на България, същественият фокус ще се измести върху техническата подготовка в периода от взимането на решенията в рамките на европейските институции през юни - юли 2025 г. до потенциалното въвеждане на еврото от 1 януари 2026 година.

Съществени елементи от тази фаза, наред с всички технически, правни, институционални и икономически отражения, се предвижда да бъдат навлизането на информационната кампания в решителната ѝ фаза, началото на двойно обозначаване на цените на стоките и услугите в двете валути, осъществяването на подготовка за физическата обмяна на левове в евро, както и други практически аспекти.

В този контекст целта на настоящата статия е да разгледа потенциални ефекти от закръгляване на цените на хранителните продукти, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия върху инфлацията при приемането на еврото в Република България. Поставен е акцент върху конвертирането на цените от левове в евро и прилагането на математическите правила при закръгляване след това, за да може да се направи оценка на тези ефекти върху съвкупното ценово ниво в икономиката. Сред основните задачи на статията попадат:

- изясняване на особеностите при конвертирането и закръгляването;
- изчисляване на количествени ефекти от закръгляването на цени в съществени за потреблението на населението групи стоки, включени в потребителската кошница за измерване на инфлацията от Националния статистически институт (НСИ);
- използване на официални статистически данни за прилагане на два възможни сценария - песимистичен и оптимистичен, при адаптирана за целта методология;
- описание на резултатите относно възможните ефекти при закръгляване както в посока нагоре, така и в посока надолу, върху общата инфлация в страната;
- извършване на сравнителен анализ на резултатите между Хърватия и България;
- обогатяване на изследванията в специализираната икономическа литература за ефектите от въвеждането на еврото за икономиката на България и в частност - за потенциалните отражения върху инфлацията;
- допринасяне за по-добрата информираност на потребителите, бизнеса и обществото като цяло в рамките на кампанията за разясняване на ползите от приемането на еврото.

Методология

Прилаганата методология стъпва на изследването на Pufnik и Mužić (2022), осъществено по същата

* Д-р, заместник-председател на Национален статистически институт, гр. София, България, e-mail: skolev@nsi.bg

тема за Хърватия, с разликата, че то е било проведено след публикуването на редовните доклади за конвергенцията на ЕК и ЕЦБ, в които са оценявали изпълнението на критериите от Маастрихт за членство на Хърватия от 1 януари 2023 г. - датата на приемането на страната като 20-ия пълноправен член на еврозоната.

Настоящото изследване използва адаптирана методология, която отразява вътрешните процеси от хронологична гледна точка, особеностите на българската икономика, текущите инфлационни процеси, както и положителните очаквания относно изводите от извънредните доклади за конвергенцията на ЕК и ЕЦБ, в които ще бъде оценено изпълнението на критериите от Маастрихт за потенциално членство на Република България в еврозоната, считано от 1 януари 2026 г.

Изследването е базирано изцяло на информацията и статистическите данни, събирани от Националния статистически институт на Република България, за изчисляването на индекса на потребителските цени (ИПЦ), който е приет за измерител на инфлацията, хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ), който е сравнима мярка на инфлацията на държавите от Европейския съюз (ЕС) и еврозоната, както и на индекса на цените за т.нар. малка потребителска кошница (ИЦМК).

Разгледани са продуктите в Група 01 „Хранителни продукти и безалкохолни напитки“ и Група 02 „Алкохолни напитки и тютюневи изделия“, според общовалидната световна и европейска Класификация на индивидуалното потребление по цели (Classification of Individual Consumption According to Purpose, COICOP), въведена в ЕС чрез Регламент (ЕС) 2016/792 от 11 май 2016 година на Европейския парламент и на Съвета за хармонизираните индекси на потребителските цени и за индекса на цените на жилищата.

За тегла се използват данните за крайните парични потребителски разходи на домакинствата (КППРД) от изследването на НСИ с над 100-годишна история, Наблюдение на домакинските бюджети (НСИ, 2025е), както и от националните сметки. Теглата са преразгледани и актуализирани, за да бъдат представителни за 2024 година, следвайки методологичните препоръки на Евростат (2020) относно конструирането на теглата на ХИПЦ и използването им през годината.

При разглеждането на двата възможни сценария (песимистичен и оптимистичен) е направено допускането, че неатрактивните цени остават непроменени, както и че другите групи стоки и услуги в потребителската кошница са без промяна при равни други условия. Ето защо, фокусът е върху двете групи, формиращи около 1/3 от потребителската кошница.

Официална статистика за инфлацията

Официалното статистическо наблюдение на потребителските цени обхваща сектор „Домакинства“, и по-конкретно - стоките и услугите, потребявани от домакинствата (НСИ, 2025г). Това е основният източник на данни за ИПЦ, ХИПЦ и ИЦМК (НСИ, 2025б) и представлява официалната информация за инфлацията в страната. Статистическото наблюдение е заложено в Националната статистическа програма (НСП), която всяка година се приема с решение на Министерски съвет (НСИ, 2025е). Наблюдението е с месечна периодичност и е извадково, тъй като е практически невъзможно да се наблюдават всички стоки и услуги във всички обекти на цялата територия на страната. От методологична и нормативна гледна точка (НСИ, 2025ж) индексите на потребителските цени са базирани на четири основни извадки:

- потребителска кошница - извадка от стоки и услуги, потребявани от домакинствата, чиито средни цени се регистрират и са представителни на национално ниво за съответния период;
- извадка от населените места, в които се наблюдават цените на стоките и услугите от потребителската кошница;
- точки на наблюдение - извадка от магазини, ателиета, ресторанти, кафенета и други в населените места от географския обхват;

• регистрирани цени - извадка от цени, съдържаща цените в точките на наблюдение на стоките и услугите от потребителската кошница, в определени моменти на наблюдение в месеца. След това те се използват за изчисляване на средни цени, които са представителни на национално ниво. Именно средните цени на базата на извършените наблюдения през април 2025 г. са използвани в анализа (НСИ, 2025а).

Общият брой на стоките и услугите, включени в потребителската кошница през 2025 година, наблюдавани всеки месец, е 861 броя. От тях в Група 01 „Хранителни продукти и безалкохолни напитки“ попадат 168 стоки, а в Група 02 „Алкохолни напитки и тютюневи изделия“ - 27 стоки. Общият брой на планираните наблюдения на цените всеки месец е 41 170, като за Група 01 „Хранителни продукти и безалкохолни напитки“ те са 14 191, а в Група 02 „Алкохолни напитки и тютюневи изделия“ - 1 628. Броят на точките за наблюдение на цените е над 6 300 на територията на страната.

Потенциални ефекти от закръгляване на цените на хранителните продукти върху инфлацията при приемането на еврото в Република България.

В дебатите и информационната кампания относно ползите от приемането на еврото едно от основните опасения на потребителите се оказва вероятността за повишаване на цените на стоките и услугите при тяхното закръгляване. Всъщност, при конвертиране на настоящите атрактивни цени от левове в евро е възможно както закръгляване в посока нагоре, така и в посока надолу, за да се запазят те атрактивни и в евро. Но какво се има предвид под определението „атрактивни цени“?

В литературата, в академичните изследвания, но и на практика се разграничават три вида атрактивни цени:

1. Психологически цени - това са тези цени, които се използват с идеята, че клиентите обръщат по-малко внимание на цифрите след десетичната запетая, за разлика от цифрите, които предхождат десетичната запетая (напр. 4.90 лева или 9.99 лева);

2. Дробни цени - това са тези цени, които опростяват връщането на ресто (например 1.55 лева или 18.50 лева). За тях може да се каже още, че са непълни цени, неточни (в смисъл, че не са точно крайно число) или частични;

3. Точни цени - това са цени в цели числа и обикновено се използват за обозначаване на стойност на стоки и услуги с големи суми (например, 35 лева, 100 лева или 420 лева).

За целите на анализа е използвано разграничението на Mostacci и Sabbatini (2008), като съгласно правилата атрактивните цени, дробните цени и точните цени са групирани в Таблица 1.

Таблица 1. Правила за определяне на атрактивни цени

Вид цени	Стойности след десетичната запетая/десетичната точка
Психологически	09, 19, 29, 39, 49, 59, 69, 79, 89, 90, 95, 99
Дробни и точни	00, 05, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85

Източник: Mostacci и Sabbatini (2008)

Разпределението на анализираните средни цени на хранителни продукти в потребителската кошница на базата на извършените наблюдения през април 2025 г. показва, че най-често срещаните сред психологическите цени, са тези, които завършват на 99, 39, 59, 19, 90, 49, 89, 09, 69, 29, а делът на тези, завършващи на 79 и 95 е по-малък. В допълнение, съотношението на атрактивни средни цени в анализираните две групи „Хранителни продукти и безалкохолни напитки“ и „Алкохолни напитки и тютюневи изделия“ е 37.44% за психологическите цени към 62.56% за дробните и точните цени. Именно това съотношение е използвано по-нататък в изчисленията за ефектите от превалутиране върху тези групи и общото ценовото ниво.

В съответствие с чл. 4 от Регламент (ЕО) № 1103/97, чл. 12 от Закона за въвеждане на еврото в Република България постановява, че превалутирането от левове в евро се извършва, като числовата стойност в левове се раздели на пълната числова стойност на официалния валутен курс, изразен с шест цифри с всичките пет знака след десетичната запетая, т.е. 1.95583 лв. за едно евро. Важно е да се подчертае, че официалният валутен курс не се закръглява или съкращава при извършването на превалутирането.

Едва след това се прилага следното математическо правило за закръгляване, което е залегнало в чл. 13, ал. 1 от Закона за въвеждане на еврото в Република България:

- когато третият знак след десетичната запетая е по-малък от пет, вторият знак след десетичната запетая остава непроменен;
- когато третият знак след десетичната запетая е равен на или по-голям от пет, вторият знак след десетичната запетая се увеличава с една единица.

След като са уточнени постановките на превалутиране и закръгляване при описаните в Закона за въвеждане на еврото в Република България правила, в Таблица 2, Таблица 3, Таблица 4 и Таблица 5 са поместени изчисления на конвертирани психологически цени, дробни цени и точни цени при точен курс 1.95583 лв. за едно евро и закръгляване до най-близката висока или ниска атрактивна цена, при два определени сценария - песимистичен и оптимистичен.

Песимистичен сценарий

При песимистичния сценарий закръгляването на всички цени е нагоре, до следващото атрактивно ниво. За тези изчисления се прилагат следните стъпки:

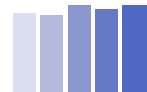
1. Психологическите цени в левове след конвертиране в евро се закръгляват до следващата по-висока атрактивна цена в евро;
2. Дробните/точните цени в левове след конвертиране в евро се закръгляват до следващата по-висока атрактивна цена в евро.

Следователно, ако преди превалутирането и закръгляването цената в левове е била психологическа, то след превалутирането в евро и закръгляването тя може вече да е дробна или точна цена, както може да се види в Таблица 2 и Таблица 3.

Таблица 2. Закръгляване на психологическите цени в левове след конвертиране в евро до следващата по-висока атрактивна цена в евро

Цена, завършваща на:	Резултат в евро след превалутиране	Закръгляване до следващата по-висока атрактивна цена в евро
0.09	0.0460	0.05
0.19	0.0971	0.10
0.29	0.1483	0.15
0.39	0.1994	0.20
0.49	0.2505	0.26
0.59	0.3017	0.31
0.69	0.3528	0.36
0.79	0.4039	0.41
0.89	0.4550	0.50
0.90	0.4602	0.50
0.95	0.4857	0.50
0.99	0.5062	0.51

Източник: Собствени изчисления на автора

Сред причините търговците да прибягват до такива похвати се изтъква твърдението за улесняване на самите потребители при визуализирането на цените и по-голямото удобство за тях при връщането на ресто, което обаче не може да се приеме за солиден аргумент, тъй като повишаването на общото ценово ниво, при равни други условия, намалява разполагаемия доход и покупателната способност за всички потребители.

Таблица 3. Закръгляване на дробните и точните цени в левове след конвертиране в евро до следващата по-висока атрактивна цена в евро

Цена, завършваща на:	Резултат в евро след превалутиране	Закръгляване до следващата по-висока атрактивна цена в евро
0	0.0000	0
0.05	0.0256	0.03
0.1	0.0511	0.06
0.15	0.0767	0.08
0.2	0.1023	0.11
0.25	0.1278	0.13
0.3	0.1534	0.16
0.35	0.1790	0.18
0.4	0.2045	0.21
0.45	0.2301	0.24
0.5	0.2556	0.26
0.55	0.2812	0.29
0.6	0.3068	0.31
0.65	0.3323	0.34
0.7	0.3579	0.36
0.75	0.3835	0.39
0.8	0.4090	0.41
0.85	0.4346	0.44

Източник: Собствени изчисления на автора

Оптимистичен сценарий

При оптимистичния сценарий закръгляването само на някои цени е нагоре, до следващото атрактивно ниво, а на други закръгляването е надолу, до най-близкото или по-ниското атрактивно ниво. За тези изчисления се прилагат следните стъпки:

1. Психологическите цени в левове след конвертиране в евро се закръгляват до най-близката атрактивна цена в евро, както и надолу;
2. Дробните/точните цени в левове след конвертиране в евро се закръгляват до най-близката атрактивна цена в евро, както и надолу

Следователно, ако преди превалутирането и закръгляването цената в левове е била психологическа, то след превалутирането в евро и закръгляването тя може вече да е дробна или точна цена, както може да се види в Таблица 4 и Таблица 5.

Таблица 4. Закръгляване на психологическите цени в левове след конвертиране в евро до най-близката атрактивна цена в евро, както и закръгляване в посока надолу

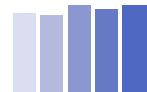
Цена, завършваща на:	Резултат в евро след превалутиране	Закръгляване до най-близката атрактивна цена в евро, както и надолу
0.09	0.0460	0.05
0.19	0.0971	0.08
0.29	0.1483	0.15
0.39	0.1994	0.20
0.49	0.2505	0.25
0.59	0.3017	0.30
0.69	0.3528	0.35
0.79	0.4039	0.40
0.89	0.4550	0.46
0.90	0.4602	0.46
0.95	0.4857	0.49
0.99	0.5062	0.51

Източник: Собствени изчисления на автора

Таблица 5. Закръгляване на дробните и точните цени в левове след конвертиране в евро до най-близката атрактивна цена в евро, както и закръгляване в посока надолу

Цена, завършваща на:	Резултат в евро след превалутиране	Закръгляване до най-близката атрактивна цена в евро, както и надолу
0	0.0000	0
0.05	0.0256	0.03
0.1	0.0511	0.05
0.15	0.0767	0.10
0.2	0.1023	0.10
0.25	0.1278	0.15
0.3	0.1534	0.15
0.35	0.1790	0.18
0.4	0.2045	0.21
0.45	0.2301	0.23
0.5	0.2556	0.26
0.55	0.2812	0.28
0.6	0.3068	0.30
0.65	0.3323	0.33
0.7	0.3579	0.36
0.75	0.3835	0.38
0.8	0.4090	0.41
0.85	0.4346	0.44

Източник: Собствени изчисления на автора

Резултати и изводи от песимистичния и оптимистичния сценарий

Изчисленията при песимистичния сценарий, въз основа на извършените наблюдения за средните цени през април 2025 г., показват, че ако след конвертирането търговците на дребно в България увеличат цените на всички хранителни продукти, преизчислени в евро, до следващото атрактивно ниво, това би увеличило цените на хранителните продукти и безалкохолните напитки с 1.42%, а на алкохолните напитки и тютюневите изделия с малко повече - с 1.74%. Общото увеличение на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия би било 1.47%. Но този ефект би бил общ, при възможно най-песимистичен сценарий и еднократен по своя характер, тъй като само по себе си закръгляването след превалутиране е действие с еднократен характер. Освен това, закръгляването може и да е в посока надолу, като изводите от оптимистичния сценарий са коментирани по-нататък в анализа.

Приносът към растежа на общата инфлация поради закръгляването на цените на храните и безалкохолните напитки при такъв песимистичен сценарий и при посочения потенциален ръст в цените би възлизал на приблизително 0.31 процентни пункта (пр. п.) за хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ) и 0.42 пр. п. за индекса на потребителските цени (ИПЦ). Ефектът на очакваната ценова промяна при алкохолните напитки и тютюневите изделия би бил от приблизително 0.1 пр. п. за ХИПЦ и за ИПЦ. Общият ефект на ценовите промени в двете групи върху общото ниво на ХИПЦ се измерва на 0.41 пр. п., а върху ИПЦ - на 0.51 пр. п. Резултатите от песимистичния сценарий са поместени в Таблица 6.

Поради конкуренцията на пазара обаче е много малко вероятно всички търговци на дребно да закръглят всички цени нагоре, едновременно и синхронизирано. Ето защо, може да се очаква значително по-малко общо увеличение на индексите на потребителските цени поради закръгляването им до атрактивни нива в евро в сравнение с представения песимистичен сценарий. Този извод кореспондира с опита на държави, които вече са приели еврото, като Словакия през 2009 г., Естония през 2011 г., Латвия през 2014 г., Литва през 2015 г. и Хърватия през 2023 година.

Също така, резултатите са близки с тези от изследването на Pufnik и Mužić (2022) за Хърватия. Техните резултати показват, че приносът към растежа на общата инфлация поради закръгляването на цените на храните и напитките е приблизително 0.5 пр. п. За сравнение с Хърватия - ефектът на увеличение на цените на хранителните продукти при превалутиране и след закръгляване нагоре е с 2.16%, на безалкохолните напитки с 2.64% и на алкохолните напитки с 1.77%. Ценовото увеличение за храните и безалкохолните напитки в изследването на Pufnik и Mužić (2022) за Хърватия е по-голямо от потенциалната оценка за това в България, но пък ефектът за алкохолните напитки (1.77%) е сравним с този за алкохолни напитки и тютюневи изделия в България (1.74%).

Таблица 6. Оценки на възможните ефекти от закръгляването върху растежа на цените на храните, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия - песимистичен сценарий

	Потенциален ръст в цените (%)	Ефект върху общия ХИПЦ (пр. п.)	Ефект върху общия ИПЦ (пр. п.)
Хранителни стоки и безалкохолни напитки	1.42%	0.31	0.42
Алкохолни напитки и тютюневи изделия	1.74%	0.10	0.08
Хранителни стоки, безалкохолни напитки, алкохолни напитки и тютюневи изделия	1.47%	0.41	0.51

Източник: Собствени изчисления на автора

Таблица 7 показва оценки на възможните ефекти от закръгляването върху растежа на цените на храните, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия в описания оптимистичен сценарий, когато всички търговци на дребно биха закръглявали до най-близката атрактивна цена в евро, както и в посока надолу. Потенциалното увеличение на цените на хранителните стоки и безалкохолните напитки поради закръгляването на цените при конвертиране в евро при този сценарий се оценява на около 0.69%, т.е. осезаемо по-малко, ако се прилага подход, който включва закръгляване и надолу, в сравнение с песимистичния сценарий. За алкохолните напитки и тютюневите изделия ефектът е по-малък в сравнение с храните - възлиза на 0.10%. При оптимистичния сценарий, на базата на извършените наблюдения за средните цени през април 2025 г., потенциалният ръст в цените на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия се оценява на 0.71%. На пръв поглед, подобен ръст може да изглежда твърде нисък, но е обоснован от текущите ниски нива на общата инфлация, за разлика от периода на силен ръст от средата на 2021 г. и достигнатите пикови нива през 2022 - 2023 г. не само в България или Хърватия, но в ЕС и еврозоната, спрямо периода 2024 - 2025 година.

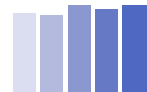
Приносът към растежа на общата инфлация поради закръгляването на цените на хранителните стоки и безалкохолните напитки при този оптимистичен сценарий и при посочения потенциален ръст в цените би възлизал на приблизително 0.15 пр. п. за ХИПЦ и 0.21 пр. п. за ИПЦ. Ефектът на очакваната ценова промяна при алкохолните напитки и тютюневите изделия би бил незначителен поради ниското тегло на тази група в ХИПЦ и ИПЦ. Въпреки това общият ефект на ценовите промени и за двете групи върху общото ниво на ХИПЦ се измерва на 0.20 пр. п., а върху ИПЦ - на 0.25 пр. пункта. Резултатите от оптимистичния сценарий са поместени в Таблица 7.

Таблица 7. Оценки на възможните ефекти от закръгляването върху растежа на цените на храните, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия - оптимистичен сценарий

	Потенциален ръст в цените, (%)	Ефект върху общия ХИПЦ (пр. п.)	Ефект върху общия ИПЦ (пр. п.)
Хранителни стоки и безалкохолни напитки	0.69%	0.15	0.21
Алкохолни напитки и тютюневи изделия	0.10%	0.003	0.003
Хранителни стоки, безалкохолни напитки, алкохолни напитки и тютюневи изделия	0.71%	0.20	0.25

Източник: Собствени изчисления на автора

Храните и напитките са съществени компоненти от потребителската кошница, при които симулираният ефект на конвертиране и закръгляване върху цените е по-изразен, отколкото за други компоненти от потребителската кошница. Това е така поради наличието на голям дял на атрактивните цени и големия брой относително ниски цени (за които изчисленият ефект на конвертиране е относително висок). При други компоненти на индексите на потребителските цени, където делът на атрактивните цени е по-нисък и/или където делът на относително по-високите цени е по-значителен, възможният ефект от конвертирането върху цените е по-нисък. Освен това, административно регулираните цени ще бъдат конвертирани съгласно предписаните правила, така че те би трябвало да останат непроменени след конвертирането. Или с други думи - при административните цени не може да се очаква необосновано закръгляване нагоре.

Както пишат Pufnik и Mužić (2022), опитът на държавите, приели еврото, показва, че действителният ефект от закръгляването на цените при конвертиране на местната валута в евро е значително по-нисък спрямо предварителните прогнози, базирани на очакванията, че всички атрактивни цени се закръгляват само нагоре. Например, изчисленията на Folkertsma (2002) и Folkertsma et al. (2002) за Нидерландия показват, че при гореспоменатия песимистичен сценарий ефектът от конвертирането върху ИПЦ и ХИПЦ може да достигне, съответно, приблизително 0.7 и 0.9 пр. п., докато анализът, извършен след конвертирането, показва, че ефектът от конвертирането върху растежа на индексите на потребителските цени е значително по-малък - от 0.2 пр. п. до 0.4 пр. пункта. Официалната оценка на Eurostat (2023) за ефектите от приемането на еврото в Хърватия върху общия ХИПЦ е в рамките на 0.04 - 0.18 пр. п. първоначален, статистически значим, краткотраен ефект само за януари 2023 г., т.е. само през първия месец от членството на страната в еврозоната, когато е регистриран месечен ръст на ХИПЦ от 0.25% спрямо предходния месец. И отново - този ефект е по-малък спрямо първоначалните оценки, например, според изследването на Pufnik и Mužić (2022).

Фискалният съвет (2025) обобщава, че подобни процеси се наблюдават и в други източноевропейски държави, приели еврото. Естония (2011 г.), Латвия (2014 г.), Литва (2015 г.) и Словакия (2009 г.) също регистрират краткотрайно и умерено увеличение на инфлацията в първите месеци след валутната промяна с около 0.20 пр. п. до 0.30 пр. пункта. Нивото на инфлацията бързо се стабилизира в рамките на първите няколко месеца след приемането на еврото.

Касабов (2022) цитира 17 други проучвания, обобщени таблично, и подчертава, че ефектът за самата еврозона при смяната на валутата през 2001 - 2002 г. е бил в размер на 0.34 пр. пункта. Съветът за икономически анализи (2023) разглежда развитието на инфлацията в пет източноевропейски държави, които приемат еврото, в периода преди и след въвеждането му. Това са трите балтийски държави (Литва, Латвия и Естония), Словения и Словакия, при които се вижда, че инфлацията в месеците преди и след приемането на еврото е относително стабилна, в унисон с цитирани от тях академични изследвания и икономически наблюдения.

При равни други условия, заради състоянието на пазарната среда, наличието на конкуренция и на динамиката на пазарната конюнктура ще се намали и дори елиминира необходимостта от допълнителни увеличения на цените за достигане нови атрактивни нива. Тъй като това е много вероятно да се постигне в рамките на обичайните изменения в пазарната конюнктура, при което са от значение и много други фактори, само по себе си еврото няма да е причина за такова увеличение. Като други фактори могат да се посочват ценовите изменения в международните цени на суровините, на храните, вътрешни фактори като благоприятни или неблагоприятни климатични условия, влияещи върху количеството и качеството на реколтата, търсенето и предлагането, сезонността и редица други съществени фактори.

В допълнение, предвиденият в Раздел I от Закона за въвеждане на еврото в Република България период за двойно обозначаване на цените на стоките и услугите в левове и в евро започва достатъчно рано преди въвеждането на еврото и се планира да продължи още 12 месеца след въвеждането на еврото. Това ще позволи да бъдат разсеяни всякакви останали опасения за некоректни ценови промени, както и ще се информират потребителите и клиентите за правилното обозначаване, превалутиране и закръгляване.

Предвидените механизми и санкции също биха допринесли за предотвратяване на необосновани изменения. Още повече, дори преди публикуването на докладите за конвергенцията и взимането на всички решения в рамките на ЕС някои търговци вече обозначават цените на стоките в двете валути, мобилни оператори, електроразпределителни дружества, бензиностанции и др. издават фактури и касови бележки с информация и за еквивалентната стойност в евро. Още тук е видимо, че няма закръгляване в посока нагоре и всичко е по правилата.

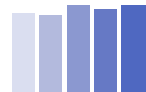
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въвеждането на еврото е стратегическа цел и външнополитически приоритет на Република България. Процесите по приемането на единната валута често, понякога необосновано, са свързани с очаквания за значителен ръст в цените на стоките и услугите. Едно от основните опасения на потребителите за това нерационално очакване се явява закръгляването на цените, което невинаги е в тяхна полза.

Изводите от статията показват възможни ефекти от закръгляване на цените на хранителните продукти върху инфлацията при приемането на еврото, като разглежда два сценария. Изчисленията при песимистичния сценарий показват, че, ако след конвертирането, търговците на дребно в България увеличат цените на всички хранителни продукти, преизчислени в евро, до следващото атрактивно ниво, това би увеличило цените на хранителните продукти и безалкохолните напитки с 1.42%, а на алкохолните напитки и тютюневите изделия с малко повече - с 1.74%. Общото увеличение на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия би било 1.47%. Приносът към растежа на общата инфлация поради закръгляването на цените на храните, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия при такъв песимистичен сценарий се измерва на 0.41 пр. п. за ХИПЦ, а върху ИПЦ - на 0.51 пр. пункта. Изводите кореспондират с подобни изследвания за Хърватия. Оценките обаче са по-високи, колкото се оказва в действителност.

Изчисленията при оптимистичния сценарий показват, че, ако след конвертирането, търговците на дребно в България увеличат цените на всички хранителни продукти, преизчислени в евро, до най-близкото атрактивно ниво или надолу, това би увеличило цените на хранителните продукти и безалкохолните напитки с 0.69%, а на алкохолните напитки и тютюневите изделия - незначително с 0.1%. Общото увеличение на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия би било 0.71%. Приносът към растежа на общата инфлация поради закръгляването на цените на храните, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия оптимистичния сценарий се измерва на 0.20 пр. п. за ХИПЦ и на 0.25 пр. пр. за ИПЦ.

Поради конкуренцията на пазара обаче е много малко вероятно всички икономически субекти да закръгляват всички цени нагоре, едновременно и синхронизирано. Въпреки това, подобен ефект би бил общ и еднократен по своя характер. Поради тази причина, потенциалното въздействие върху съвкупното ценово ниво може да се очаква да бъде изконсумирано след първия месец от въвеждането на еврото в България. Подобни са били наблюденията на Евростат по отношение на Хърватия. Ето защо потенциален обект на бъдещи изследвания може да е сравнението на реалните ефекти от закръгляването, вкл. след представянето на официалната оценка на Евростат и за България, когато такава бъде направена, след приемането на еврото. Дотогава всеки потребител може да използва калкулаторите на НСИ, за да измери личната си инфлация и да прецени индивидуалното влияние на възможните ефекти върху неговото потребление (НСИ, 2025в).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Евростат (2020). Насоки относно конструирането на тегла на ХИПЦ в случай на големи промени на разходите на потребителите, Евростат, Дирекция С „Макроикономическа статистика“, 3.02.2020 г., достъпно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/10186/10693286/Guidance-on-the-compilation-of-HICP-weights-incase-of-large-changes-in-consumer-expenditures.pdf>

Закон за въвеждане на еврото в Република България, Държавен вестник, брой, 70, от дата 20.8.2024 г, достъпно на: <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=224950>

Касабов, Д. (2022). Страхове от инфлация при замяната на българския лев с евро и опитът на другите страни, колективна монография „Предизвикателства пред българската икономика по пътя към членство в еврозоната“, УИ „Св. Климент Охридски“, стр. 151-164

Министерство на финансите (2025). Министърът на финансите Теменужка Петкова и управителят на БНБ Димитър Радев подписаха писмото с искане до ЕК и ЕЦБ за изготвяне на извънредни конвергентни доклади, 25 февруари 2025 г., достъпно на: <https://www.minfin.bg/bg/news/12941>

НСИ (2025а). Инфлация и индекси на потребителските цени за април 2025 година, 15 май 2025 г., достъпно на: https://nsi.bg/file/28690/Inflation2025-04_VL1KWH4.pdf

НСИ (2025б). ИС ИНФОСТАТ: Потребителски цени: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=68

НСИ (2025в). Калкулатори на инфлацията: Калкулатори на инфлацията | Национален статистически институт (nsi.bg)

НСИ (2025г). Метаданни и методология, Индекси на потребителските цени (ИПЦ) | Национален статистически институт (nsi.bg)

НСИ (2025д). Наблюдение на домакинските бюджети, достъпно на: <https://www.nsi.bg/pages/nablyudenie-na-domakinskite-byudjeti-837>

НСИ (2025е). Национална статистическа програма за 2025 година, Приета от Министерски съвет с Решение № 245/25.04.2025 г., Обн., ДВ, бр. 36 от 29.04.2025 г., достъпно на: <https://nsi.bg/documents/detail/46>

НСИ (2025ж). Статистическа област: Инфлация и индекси на потребителските цени: Инфлация и индекси на потребителските цени | Национален статистически институт (nsi.bg)

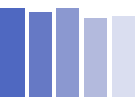
Регламент (ЕО) № 1103/97 на Съвета от 17 юни 1997 година относно определени разпоредби, отнасящи се до въвеждането на еврото

Регламент (ЕС) 2016/792 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. за хармонизираните индекси на потребителските цени и за индекса на цените на жилищата и за отмяна на Регламент (ЕО) № 2494/95 на Съвета

Регламент за изпълнение (ЕС) 2020/1148 на Комисията от 31 юли 2020 г. за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) 2016/792 на Европейския парламент и на Съвета, на методическите и техническите спецификации на хармонизираните индекси на потребителските цени и на индекса на цените на жилищата

Съвет за икономически анализи (2023). Икономически ефекти от присъединяването на България към еврозоната (Гунтрам Волф, Йото В. Йотов, Джефри Нилсен, Пламен Т. Ненов), юли 2023 г., достъпно на: https://cea.egov.bg/wps/wcm/connect/cea.egov.bg-11910/5739431d-3790-4b68-a427-20f39208a2a3/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8_%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B-%D0%B8%D0%B7.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oCGUH3p

Фискален съвет (2025). Увеличи ли се инфлацията в Хърватия, Естония, Латвия, Литва и Словакия след влизането в еврозоната?, май 2025 г., достъпно на: <https://www.fiscal-council.bg/bg/>

ПОТЕНЦИАЛНИ ЕФЕКТИ ОТ ЗАКРЪГЛЯВАНЕ НА ЦЕНИТЕ НА ХРАНИТЕЛНИТЕ ПРОДУКТИ ВЪРХУ ИНФЛАЦИЯТА ПРИ ПРИЕМАНЕТО НА ЕВРОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

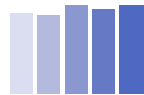
*Свилен Колев**

РЕЗЮМЕ Статията разглежда потенциални количествени ефекти от закръгляване на цените на хранителните продукти, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия, както и върху общото ценово ниво при процеса по приемането на еврото в Република България. Поставен е акцент върху някои възможни ефекти, които могат да се очакват във връзка с прилагането на правилата за закръгляване на цените след превалутирането им от български лев в евро при прилагане на фиксирания валутен курс в два сценария. Резултатите показват, че при песимистичния сценарий общото увеличение на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия би било 1.47%. Приносът към растежа на общата инфлация се измерва на 0.41 пр. п. за ХИПЦ, а върху ИПЦ - на 0.51 пр. пункта. Изводите кореспондират с подобни изследвания за Хърватия. Изчисленията при оптимистичния сценарий показват, че общото увеличение на хранителните стоки, безалкохолните напитки, алкохолните напитки и тютюневите изделия би било 0.71%. Приносът към растежа на общата инфлация се измерва на 0.20 пр. п. за ХИПЦ и на 0.25 пр. п. за ИПЦ. Оценките обаче са по-високи, отколкото се оказва в действителност.

Ключови думи: Статистика, инфлация, еврозона, официална статистика

JEL класификация: C10, E00, E02

* Д-р, заместник-председател на Национален статистически институт, гр. София, България, e-mail: skolev@nsi.bg

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ЭФФЕКТЫ ОКРУГЛЕНИЯ ЦЕН НА ПРОДУКТЫ ПИТАНИЯ НА ИНФЛЯЦИЮ ПРИ ВВЕДЕНИИ ЕВРО В РЕСПУБЛИКЕ БОЛГАРИЯ

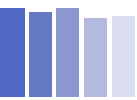
*Свилен Колев**

РЕЗЮМЕ В статье рассматриваются потенциальные количественные эффекты округления цен на продукты питания, безалкогольные напитки, алкогольные напитки и табачные изделия, а также влияние на общий уровень цен в процессе введения евро в Республике Болгария. Акцент сделан на некоторые возможные эффекты, которые могут возникнуть в связи с применением правил округления цен после их пересчёта из болгарского лева в евро при использовании фиксированного обменного курса в рамках двух сценариев. Результаты показывают, что в пессимистичном сценарии общее увеличение цен на продукты питания, безалкогольные напитки, алкогольные напитки и табачные изделия составит 1.47%. Вклад в рост общей инфляции оценивается в 0.41 процентных пунктах по ГИПЦ и в 0.51 п. п. по ИПЦ. Выводы соответствуют аналогичным исследованиям, проведённым для Хорватии. Расчёты по оптимистичному сценарию показывают, что общее увеличение цен на продукты питания, безалкогольные напитки, алкогольные напитки и табачные изделия составит 0.71%. Вклад в рост общей инфляции оценивается в 0.20 п. п. по ХИПЦ и в 0.25 п. п. по ИПЦ. Однако оценки выше, чем те, что наблюдаются на практике.

Ключевые слова: статистика, инфляция, еврозона, официальная статистика

Классификация JEL: C10, E00, E02

* Д-р, заместитель председателя Национального статистического института, г. София, Болгария, e-mail: skolev@nsi.bg

**POSSIBLE EFFECTS FROM THE ROUNDING OF FOOD PRODUCT PRICES
ON INFLATION WITH THE ADOPTION OF THE EURO IN
THE REPUBLIC OF BULGARIA**

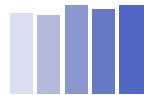
*Svilen Kolev, PhD**

SUMMARY The paper examines potential quantitative effects from the rounding of prices of food products, non-alcoholic beverages, alcoholic beverages and tobacco products, as well as on the overall price level with the process of adoption of the euro in the Republic of Bulgaria. Emphasis in two scenarios is placed on some possible effects that can be expected in connection with the application of the rules for rounding of prices after their conversion from Bulgarian lev to euro when applying the fixed exchange rate. The results show that in the pessimistic scenario, the total increase of prices of food products, non-alcoholic beverages, alcoholic beverages and tobacco products would be 1.47%. The contribution to the growth of overall inflation is measured at 0.41 percentage points (pp) for the HICP and at 0.51 pp for the CPI. The conclusions correspond to similar studies for Croatia. The results from the optimistic scenario show that the total increase of prices of food products, non-alcoholic beverages, alcoholic beverages and tobacco products would be 0.71%. The contribution to the growth of overall inflation is measured at 0.20 pp for the HICP and 0.25 pp for the CPI. However, the estimates are higher than what actually turns out to be the case.

Keywords: Statistics, inflation, euro area, official statistics

JEL Classification: C10, E00, E02

* PhD, Deputy President, National Statistical Institute, Sofia, Bulgaria, e-mail: skolev@nsi.bg

РЕПРЕЗЕНТАТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ПРЕБРОЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЖИЛИЩНИЯ ФОНД НА 4 ДЕКЕМВРИ 1985 ГОДИНА

Соня Златанова*

В периода 4-ти до 14-и декември 1985 г. се провежда четиринадесетото преброяване на населението и жилищния фонд в България. В своята почти стогодишна история Преброяването има за цел да отговори на съвременните потребности от информация за човешките ресурси в страната. То достоверно и пълно отразява както настъпилите промени в демографските, образователно-квалификационните и социално-икономическите структури на българското население, така и процесите и социалните механизми, които ги обуславят.

Обект на настоящата статия са три социологически изследвания проведени по време на преброяването:

- I. Раждаемост и репродуктивно поведение на жените**
- II. Вътрешна миграция и миграционно поведение на населението**
- III. Трудови възможности и реализация на заетото население**

Широко е приложен социологическият подход в българската статистика. Успешно проведеното преброяване сполучливо съчетава статистическата информация от класическото преброяване и информацията от социологическите изследвания. Това дава възможност за задълбочен научен анализ на основните явления и процеси, които протичат в недрата на обществото. Събрана е комплексна информация за човешките ресурси в обществото, за разкриване на процесите и явленията, тенденцията и закономерностите в демографското и културното развитие на населението, както и за социално-икономическото развитие на страната.

I. Раждаемост и репродуктивно поведение на жените

Регулирането на демографските процеси, и най-вече на раждаемостта, е сложна задача, тъй като репродуктивното поведение на семейството се обуславя от комплекс от фактори от икономическо, социално и психологическо естество. Провеждането на ефективна демографска политика за поощряване на раждаемостта изисква наличието на научнообоснована информация за въздействието на тези фактори.

Актуалността на проблема за раждаемостта в нашата страна и благоприятните условия за подобен род проучвания по време на преброяване на населението налагат включването в програмата на изчерпателното наблюдение въпроси за броя на живородените и живите деца и за датата на раждане на децата от омъжените, разведените и овдовелите жени.

През 1985, по време на общото преброяване на населението, се провежда специално социологическо изследване с цел изучаване на репродуктивното поведение на жените, което вниква в субективната нагласа за раждане на определен брой деца.

1. Цели и задачи на изследването

Целта на изследването е да се опише репродуктивното поведение на българските жени, като се определят основните социално-икономически и социално-психологически фактори, които го

* Младши експерт в отдел ДПСКУД на НСИ; e-mail: SZlatanova@NSI.bg.

обуславят. Това позволява да се изследват механизмите, водещи до ниската раждаемост, и да се посочат някои възможни пътища за въздействие върху тях с оглед подобряване на демографския климат и насочване на репродуктивното поведение на хората към създаване на семейства с повече от едно дете.

Получаването на реална картина на социалните норми у нас в областта на репродуктивното поведение е важно не само от гледна точка на прогнозиране на раждаемостта. Заедно с информацията от изчерпателното наблюдение, информацията, която се отнася до репродуктивните нагласи, норми и ориентация, дава възможност за анализ на степента на диференциация между отделните социални групи по отношение на репродуктивното поведение.

Целта на изследването на раждаемостта е да се изучи репродуктивното поведение на жените с различно семейно положение - неомъжени, омъжени, разведени и вдовици.

Акцентът се поставя върху изследване на ролята на репродуктивните нагласи в общата ценностна система на българското семейство и динамиката в отделните групи от населението.

2. Метод и единици на наблюдение

Наблюдението за изучаване на репродуктивното поведение се провежда чрез интервю с попадналите в извадката жени от предварително подготвени преброителки.

Обект на наблюдение са всички жени на възраст от 15 до 49 години към момента на преброяването. Съображенията за определяне на този възрастов диапазон са, че той покрива сравнително точно репродуктивната възраст и дава възможност за ретроспективно изследване на репродуктивните нагласи, мнения и поведение на жените, приключили репродуктивната си активност. Това налага такъв обем на извадката, при който се осигурява надеждна информация за отделните подсъвкупности от жени. В извадката попадат 46 000 жени, на възраст от 15 до 49 години.

Съобразявайки се с обективните условия на организация за провеждане на общото преброяване на населението, като най-целесъобразен модел на извадка се определя двустепенния гнездов подбор - с гнезда на първата степен преброителни участъци, а на втората - жилища. За изследването са избрани 2780 преброителни участъка, като от тях са избрани по 22 жилища от всеки преброителен участък.

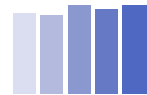
3. Признаци

За набиране на информация за раждаемостта и репродуктивното поведение на жените се използва инструментариум, състоящ се от индивидуална карта „Р“, инструкция за попълването и инструкцията за контролора.

Картата е съставена така, че дава възможност да се анкетира всички жени с различна семейно положение - неомъжени, омъжени, разведени и вдовици. В края ѝ са поставени въпросите за социално-демографската характеристика на наблюдаваните жени и жилищните условия, при които живеят. Тези данни се пренасят от преброителния лист, с който е преброена анкетираната жена.

Чрез въпросите, включени в карта „Р“, се определя репродуктивното поведение на жените, репродуктивните потребности, нагласи, ценности, норми, цели, ориентации, и мотиви за раждане на определен брой деца в семейството.

- » Репродуктивно поведение - това е поведение, което има като резултат раждането и отглеждането на определен брой деца в семейството. В него се включват и нагласите - отношението към определен брой деца и начинът на тяхното отглеждане;
- » Репродуктивни потребности - това са потребностите от определен брой деца с определено „качество“, като под „качество“ на децата се разбира равнището на социално значими позиции,

които родителите желаят да постигнат техните деца. В изследването тези позиции са изразени главно чрез равнището на образование, начина на отглеждане на децата, продължителността на издръжка на децата, осигуряване на жилище, кола и други;

- » Репродуктивни ценности - свързани са с раждането и отглеждането на децата. В изследването се разглежда връзката между репродуктивните ценности и такива свързани с отношението към професионалния труд, доходи, жилищни условия, свободно време, отношения между съпрузите. Търси се мястото на детето в системата от ценности на българското семейство;
- » Репродуктивни норми - това е броят на децата, към които семейството се насочва съобразно своите условия на живот и традиции;
- » Репродуктивни цели - това са целите, които семейството си поставя по отношение както на броя на децата, така и на тяхното „качество“ и амбициите на родителите да реализират своите неосъществени планове чрез децата;
- » Репродуктивни нагласи - това са настроения, отношения, желания и идеали по отношение броя на децата и тяхното отглеждане в собственото семейство;
- » Репродуктивна ориентация - най-непосредствено свързана с репродуктивната дейност. Тя изразява реалната репродуктивна дейност, т.е. тя съдържа окончателния брой деца в семейството;
- » Репродуктивни мотиви - определена е система от признаци за обхващане на мотивите на репродуктивното поведение или съзнателното основание, което родителите изтъкват, за да обяснят своето репродуктивно поведение.

В анкетната карта са заложили въпроси, с които се изучава степента на задоволеност на потребностите от деца, определена чрез броя на децата и желанията за още деца, както и степента на задоволеността от материалните и духовните потребности, определени чрез дохода, жилището и условията на живот в населеното място.

Особено внимание се отделя на изследването на факторите, които определят репродуктивното поведение. На ниво общество се разглеждат фактори като жилище, материално осигуряване, условия на професионален труд, образование и квалификация, мероприятия на демографската политика, осигуреност с детски заведения, сфера на услугите. На ниво семейство се разглеждат фактори като взаимоотношения със съпруга и взаимоотношения с родителите.

На ниво личност се разглеждат всички индивидуални характеристики, включени както в проучването, така и в преброятелната карта на населението от изчерпателното преброяване.

4. Обработка

Обработката на информацията от изследването на раждаемостта и репродуктивното поведение на жените се извършва съгласно предварително разработено техническо задание, което съдържа пълно описание на етапите на работа до получаване на изходните таблици.

Обработката се реализира на два етапа. На първия етап във всеки окръг се извършват логически оглед и кодиране на анкетните карти. Първичната информация е записана на технически носител, който се изпраща в базовия център. За базов център за обработка на информацията е определен териториалния изчислителен информационен център в гр. Пазарджик. Той извършва програмното осигуряване, обединяване на магнитните ленти от всички окръзи и получаване на крайните резултати.

Системата от разработъчни таблици от изследването е организирана така, че да може да се извърши както описателен, така и факторен анализ. При описателния анализ се установява главно състоянието и структурата на изследваното явление с помощта на относителни дялове, средни величини, дисперсии и други.

Разработени са и тримерни таблици с водещи признаци: Брой живородени деца, живи деца, очакван и идеален брой деца с всички признаци, характеризиращи изследваните лица и тяхната жилищна и културно-битова задоволеност.

5. Резултати

От наблюдението на раждаемостта се получават 44 320 анкетни карти, което представлява 96.4 на сто от планирания обем на извадката. Краткото време за провеждане на наблюдението не дава възможност за повторен контакт с временно отсъстващите жени. За тях са записани само идентификационните признаци и данните за социално-демографската характеристика. Картите на временно отсъстващите жени не влизат в обработката на материалите от наблюдението.

Основните резултати от изследването се представени в специална публикация, издание на Централното статистическо управление. Към нея е приложен кратък анализ на резултатите, който обхваща някои основни характеристики на репродуктивното поведение на жените. Важен момент в този анализ е съпоставката на получените резултати с резултатите от извършено подобно изучаване през 1975 и 1976 година.

Наред с това са разработени редица аналитични материали, базиращи се на данни от изследването и своевременно предадени на органите за социално управление в страната, за вземане на управленски решения.

6. Изводи

С изследването на раждаемостта и репродуктивното поведение на жените по време на преброяването на населението и жилищния фонд през декември 1985 г. е събрана пълна и достоверна информация обогатяваща изчерпателното преброяване на населението.

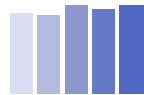
Събрани са ценни данни, които дават възможност да се анализира репродуктивното поведение на жените, както и факторите, които го обуславят в съответния етап на общественоекономическото развитие на България. Те са добра основа за разработване на ефективна социална програма, свързана с повишаване на раждаемостта и насочване на репродуктивното поведение в страната към създаване на семейства с две и повече деца.

II. Вътрешна миграция и миграционно поведение на населението

Вътрешната миграция на населението обективно се обуславя от развитието на производителните сили и тяхното териториално разпределение, а така също от различията във възможностите на населените места като специфична форма на обществена организираност за задоволяване на жизнените потребности на населението. Съществено влияние върху миграцията на населението имат и индивидуалните желания и стремежи на преселващите се към по-голяма обществена и трудова реализация, по-високо образователно, духовно и културно развитие, подобряване на социално-битовите условия на живот. Ето защо при изследване на миграционните процеси наред с техните количествени характеристики и направления е необходимо да се изучава и социалната обстановка, факторите и обстоятелствата, които влияят върху териториалната мобилност на населението.

Основни източници на данни за изучаване на вътрешната миграция са текущата статистическа отчетност, периодичните преброявания на населението и жилищния фонд и специалните репрезентативни наблюдения.

Информацията за вътрешната миграция, събирана от текущата статистическа отчетност, се основава на адресните записвания на населението. Характерно за нея е, че тя обхваща съвкупността

на мигриранията, а не съвкупността на мигриралите лица. Поради това въз основа на нея не може да се извърши количествен и качествен анализ на миграционните потоци по основните социално-демографски, икономически и други признаци на участниците в тях, направленията на миграционните потоци, причините и мотивите за миграция и механизма на нейното осъществяване.

Данните от преброяванията на населението, както в много страни на света, така и у нас, осигуряват многостранна информация за изследване на вътрешната миграция на населението. При тях обект на наблюдение е съвкупността от мигриралите лица с техните демографски, социални и икономически характеристики и направления на мигриране.

В България по време на преброяванията през 1965 и 1975 г. заедно с изчерпателното наблюдение на мигриращите лица е проведено и репрезентативно наблюдение, с което допълнително е събрана и анализирана информация за настъпилите промени в икономическата активност, в отрасловата принадлежност, социалните групи и други социално-демографски признаци, както и относно причините за мигриране. Освен това, една година след преброяването на 2.XII.1975 г., е проведено репрезентативно социологическо изследване на вътрешната миграция. Чрез него е събрана и анализирана информация за фактическата и потенциална миграция на населението и изследвани фактори - реалното влияние на отделните социално-демографски признаци, причините и факторите, които определят миграционното поведение на населението.

В годините предшествващи преброяването през 1985 г. настъпват количествени и качествени изменения в икономическото и социалното развитие на нашето общество. Обновява се и нараства социалната и производствена инфраструктура на населените места, оформят се големи градски агломерации, които със своите развити промишлени и стопански центрове стават притегателен фактор за много хора. Наред с промяната в обективните условия на живот изменения настъпват в ценностната система на хората и особено на младежта. Засилва се стремежа и индивидуалните желания на голяма част от населението към по-висока трудова и обществена реализация и осигуряването на по-добри културни и битови условия на живот. Тази нова социално-икономическа обстановка придава ново съдържание и същност на миграционното поведение на населението. От друга страна, по данни от текущата демографска статистика за последните години, е установено, че миграционните процеси в нашата страна все още не са затихнали и се характеризират със сравнително висок интензитет на този етап от развитието на обществото. Всички тези обстоятелства налагат необходимостта и е взето решение заедно с изчерпателното наблюдение на мигриралото население през периода 1976 - 1985 г. в програмата на преброяването през 1985 г. да се включи и специално социологическо изследване на репрезентативна основа за изучаване на вътрешната миграция и миграционно поведение на населението. По същество изследването обхваща предмета на изследване от двете репрезентативни наблюдения - през 1975 и 1976 г., като е използван нов подход в разработване на неговия инструментариум.

7. Цел и задачи на изследването

Основната цел на социологическото изследване е да се установи развитието на миграционните процеси между двете преброявания, да се даде оценка на техните перспективи и да се установят факторите и условията, които определят миграционното поведение на населението, на отделните категории в него в различните по вид населени места. В тази връзка изследването обхваща вътрешната миграция на населението в два аспекта: реализирана и потенциална миграция.

За осъществяване на основната цел на изследването се изпълняват следните задачи:

- » определяне на социално-демографските характеристики на категориите население, което формира реализираната и потенциалната миграция;
- » определяне на факторите и условията, които оказват влияние върху фактическата и потенциалната миграция;

- » определяне на взаимовръзката между реализираната и потенциалната миграция;
- » отчитане на социално-демографските и икономически промени, които настъпват с осъществяването на миграцията;
- » установяване на поселищно направление и на механизъм за осъществяване на фактичката и потенциалната миграция;
- » реализация на интересите и потребностите на мигрантите след миграцията; .
- » устатомвяване на връзките между миграцията и други демографски явления като ежедневните трудови пътувания, репродуктивното поведение на населението, местоживеенето и функционалния тип в развитието на отделните общини.

Наблюдението на вътрешната миграция се осъществява чрез интервю от преброителите по време на всеобщото преброяване на населението с анкетна карта и по предварително съставени списъци на домакинствата, в които живеят лицата, обект на наблюдението.

Обект на наблюдение са лицата на 16 и повече години към момента на наблюдението. Съображенията за определяне на този възрастов интервал са, че именно от тази възрастова категория се формира активната част в миграционните процеси и чрез нейното наблюдение могат да се получат точни оценки и мнения по изследваните проблеми.

В съответствие с изградената организационна структура за провеждане на общото преброяване на населението и жилищния фонд като най-целесъобразен модел на извадката се възприема тя да бъде двустепенна гнездова, с гнездо на първа степен - преброителен участък, и гнездо на втора степен - жилище.

При проведените предварителни експерименти е установено, че преброителят-анкетър може да попълни в определения срок всички преброителни документи в своя участък, включително и около 30 карти за миграция. Предвид това, че средният брой лица на 16 и повече навършени години в едно жилище е 2.6, то в преброителните участъци, попаднали в извадката, се наблюдават по 12 жилища, в които очакванията са да има около 30 лица на възраст 16 и повече години.

При определяне обема на извадката се спазва изискването за получаване на достатъчно точни оценки на изследваните признаци както за цялата съвкупност, така и за нейни подсъвкупности. Така обемът на извадката е определен на приблизително 60 хиляди лица, които следва да се наблюдават в 2 хиляди гнезда - преброителни участъци.

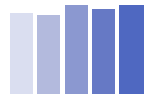
След получаването на анкетните карти в бюрата по преброяване е извършен логически контрол, като неправилно попълнените и непълните карти са отстранени. Така в масива за обработка влизат общо 55 694 анкетни карти. От тях 30 968 са попълнени в градовете и 24 723 - в селата.

Получените данни от проведеното наблюдение за тези лица осигуряват достатъчна точност на изследваните показатели и за сравнително малки относителни дялове от около 5 на сто, при които максималните относителни грешки не са по-големи от 15 на сто.

8. Признаци

Регистрацията на първичната информация за изследване на вътрешната миграция и миграционното поведение е осъществено от инструментариум, състоящ се от индивидуална карта М, инструкция за попълване на карта М и инструкция за контрольора.

Индивидуалната карта М съдържа три раздела. В първия раздел са включени мненията и оценките на всички анкетирани лица, попаднали в извадката, независимо дали те са мигрирали през изследвания период или непрекъснато са живеели в населеното място, където се извършва наблюдението. В него анкетираните дават своите оценки и мнения относно условията на живот, които населеното място предоставя като специфична форма на обществена организираност за

задоволяване на жизнените потребности на населението. Това са условията и възможностите, които има в населеното място за трудова заетост и реализация, равнището на търговското, битовото, медицинското и транспортното обслужване, условията за отглеждане, възпитание и образование на децата, степен на благоустроеност на населеното място, хигиенните и екологичните условия на живот в него. Изследва се жилищната и доходната осигуреност на анкетираните лица, тяхната ценностна ориентация и бъдещите им намерения относно трайната им интеграция в населеното място, в което живеят, или преселването им в друго населено място.

За тази част от населението, която в различна степен изразява желание в бъдеще да се пресели в друго населено място (потенциалните мигранти), важно значение има установяването на причините, поради които тя ще смени своето постоянно местоживее. В анкетната карта е включена номенклатура от 28 предполагаеми причини за мигриране на населението, които могат да се обединят в шест групи:

- » причини, свързани с трудовата реализация на хората - започване на работа, смяна на работата във връзка с образованието, квалификацията, трудовото възнаграждение и други;
- » причини, свързани с образователната подготовка - започване и продължаване на образованието в средните и висшите училища, завършване на определена степен на образованието и други;
- » причини, свързани с формирането или разпадането на семейството - встъпване в брак, развод, придружаване на съпруг/а, завръщане при семейството по различни причини и други;
- » причини, свързани с жилището и бита - осъществено или очаквано придобиване на жилище, създаване на по-добри жилищни условия, осигуряване на по-добри комунално-битови условия на живот;
- » причини, свързани със здравното състояние - подходящи климатични условия, дълготрайно лечение и други здравни причини;
- » други причини, свързани със задоволяване на културни потребности, желание да се живее в определен вид или конкретно населено място и други причини.

Разделът завършва с въпрос, целящ установяването на направленията на потенциалната миграция по отношение на районите на страната и вида на населените места.

Вторият раздел от анкетната карта се попълва само за лицата, които са сменили своето постоянно местоживее през периода 1976 - 1985 година. Чрез него се осигурява информация за основните социално-демографски признаци на мигриралите вече лица непосредствено преди тяхното последно преселване. Тук са включени признаците семейно положение, образование, социална група, икономическа активност и отраслова заетост и ежедневните трудови пътувания. Наблюдават се и причините, поради които анкетираните лица (мигрантите) са се преселили в населеното място, в което живеят сега. Използвана е същата номенклатура на причините, описана в първия раздел.

Изследването на миграционното поведение на населението изисква установяване на степента на удовлетвореност на потребностите и интересите при преместването на мигриращите от едно населено място в друго. На мигрантите е предоставена възможност да направят съпоставка на условията на живот в новото населено място с тези, които са имали в предишното населено място.

В третия раздел на картата са включени демографските, социалните и икономическите характеристики на анкетираните лица към 4. XII.1985 година. Същите се пренасят от преброителя от преброителния лист за изчерпателното преброяване на населението. Това са признаците пол, възраст, образование, специалност и занятие, отраслова принадлежност, социална група, ежедневни трудови пътувания и жилищна осигуреност на анкетираните лица. За улеснение на преброителите в карта М за всеки от тези признаци е указан номера, под който той е записан в преброителния лист за населението.

Информацията от този раздел дава възможност да се направи социално-демографска характеристика на мигриралите вече лица, както и на тези, които в бъдеще имат планове да живеят

в друго населено място. При съпоставката на данните от този раздел с данните от втория раздел се наблюдават какви промени настъпват по отделните признаци сред преселващите се в резултат на вътрешната миграция.

9. Обработка

Технологията по подготовката и обработката на данните от изследването на вътрешната миграция и миграционното поведение на населението протича през няколко етапа съгласно разработеното от изследователския колектив техническо задание. То съдържа кратко описание на основанието, целите и задачите на изследването, инструментариума на изследването, номенклатури за шифриране на карта М, инструкция за организацията на машинния формален и логически контрол и номенклатури за получаване на изходите. Подробно са указани изходите в съответствие с изследователските цели и задачи на изследването, процедурите по групирането на данните и изчисляването на сводни, обобщени характеристики.

Съгласно указанията, дадени в техническото задание, контролорът, съвместно с преброятеля на тези участъци, които са попаднали в извадката, извършват преглед при представянето на анкетните карти за правилността и пълнота на тяхното попълване, след което те се предават в бюрата по преброяването.

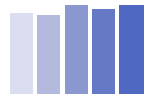
В бюрата по преброяването се осъществява шифрирането на събраните документи по дадените от изследователския колектив инструкции и номенклатури. При кодирането на анкетните карти за по-голямата част от въпросите са използвани шифрите на разновидностите на включените в анкетната карта въпроси, а за тези, отнасящи се до категорията на населените места и икономическите характеристики на лицата - единните класификатори, разработени за целите на общото преброяване на населението.

Машинната обработка на информацията от изследването е осъществена децентрализирано и централизирано. Със съдействието на бюрата по преброяване децентрализирано във всичките 28 териториални изчислителни центъра се извършва пренасянето на данните от документалните носители на технически носител - магнитна лента. Направен е формален и логически контрол на ЕИМ и грешките са отстранени. Пренесените на технически носител данни в териториалните центрове са представени в изчислителния център в гр. Враца, където централизирано е извършена обработката на информацията от цялото изследване. Предвидените в техническото задание изходи са получени на табулограми. Отпечатани са около 300 табулограми.

10. Резултати

Изучаване на съвременната териториална подвижност на населението налага развитието и усъвършенстването на подхода в провеждането на репрезентативното наблюдение на вътрешната миграция. Разработеният теоретичен модел на изследването, като отразява опита от предишните две преброявания на населението, значително разширява демографско-икономическото изучаване на миграцията и поставя особено силен акцент върху задълбоченото изследване на миграционното поведение на населението, в частност на отделни негов категории. Изследването на социологическите аспекти на миграцията по време на преброяването е породено не само от отсъствието на някои специфични данни за териториалната подвижност на населението, но и от обективната необходимост да се покажат социалните потребности, нагласата и ценностната ориентация на мигрантите, тяхната адаптация в новите населени места, мотивите и факторите, които оказват влияние върху вземането на решение за промяна на местоживеенето сред отделни категории на населението.

Съгласно разработения теоретичен модел на изследването и поставените изследователски задачи за изучаване на вътрешната миграция и миграционното поведение на населението са получени

следните по-важни и основни резултати:

ПЪРВО: Въз основа на получените количествени оценки са определени обхватът и интензивността на миграционните процеси през последните десет години и направлението на тяхното осъществяване. Това се отнася както за фактическата, така и за потенциалната миграция. Тези важни характеристики на вътрешната миграция са разгледани за различни категории население въз основа на социално-демографските и икономическите признаци на участниците. Изследвани са различията между социално-демографските структури на мигриралите и немигриралите лица, на желаещите да се преселят и на тези, които трайно са се интегрирали към населеното място, в което живеят. По този начин е потвърдена една от хипотезите за връзката между реализираната и потенциалната миграция, а така също и за връзката между вътрешната миграция и ежедневните трудови пътувания на населението.

ВТОРО: Промяната на населеното място (местоживеенето) води в някаква степен до изменение на отделните елементи в социалното положение на личността. Последните най-често се проявяват в смяна на работата, професията и отрасловата заетост, в социално-класовата принадлежност, условията на живот и в някои личностни характеристики на мигрантите като семейното положение, образованието и други. Чрез съпоставката на данните в посочените аспекти за мигриралите лица непосредствено преди тяхното последно мигриране и към датата на преброяването в подходящи структурно-динамични таблици са проучени промените и влиянието, което оказва вътрешната миграция върху икономическите, социално-класовите и демографските структури на населението.

ТРЕТО: Несъответствието между потребностите, интересите и целите на личността и възможностите за задоволяването им в условията на живот в друго населено място са причина за миграцията на определени категории от населението, т.е., от една страна, съществуват обективните условия на живот, материализирани на дадена територия, а от друга - хората, за които тези условия са възможност за задоволяване на различни материални и духовни потребности. Поради това в изследването е включено установяването на общата задоволеност от населеното място и въздействието на различни по своя характер социално-икономически условия върху миграционното поведение на населението - състояние на битовото, търговското, медицинското и другите видове обслужване, условията за труд и културно развитие, доходната и жилищната осигуреност.

Докато посочените условия на живот изграждат най-общо контурите на ситуацията в дадено населено място и най-общо влияят върху миграционното поведение на населението или върху неговата трайна интеграция, то причините са тези, които я конкретизират. Те са установени въз основа на конкретните отговори на анкетираните както за мигрантите, така и за потенциалните мигранти по предложената в анкетната карта номенклатура.

ЧЕТВЪРТО: Изследването на поведенческите аспекти на миграцията налага наред с констативния анализ да се разработят и използват резултативни (агрегирани) скали за измерване, които обхващат по-сложни по своя характер и комплексност явления. Получените резултативни скали са изградени при установяване степента на задоволеност на населението от населените места, степента на удовлетвореност на мигрантите след преселването, различните степени на желание за миграция (потенциална миграция) и други. В анализа са използвани и агрегирани рангови скали за ценностната ориентация на мигрантите и немигрантите, на потенциалните мигранти и населението, което не изразява желание за бъдеща миграция. По такъв начин се определя и влиянието на различни групи демографски и обективни социално-икономическите фактори върху миграционната мобилност на населението, очертава се значимостта на основните групи ценности във формирането на поведенческия аспект на миграцията.

ПЕТО: Въз основа на информацията от изследването, а така също от други наблюдения по време на преброяването и от предишни изследвания се анализират най-общите въздействия на вътрешната миграция върху демографската ситуация в страната и по-специално върху раждаемостта и фертилното

поведение на населението.

ШЕСТО: При изучаване на вътрешната миграция и миграционното поведение на населението са включени и реализирани различни по-конкретни задачи, свързани с този процес. Извършени бяха и някои разработки в регионален план в зависимост от потребностите на практиката в социалното управление.

11. Изводи

Проведеното социологическо наблюдение на вътрешната миграция и миграционното поведение на населението по време на общото преброяване на населението през 1985 г. е продължение в някои направления на изследване на този процес от предишните преброявания на населението през 1965 и 1975 година. Но то внася и някои нови моменти в тази изследователска дейност. За първи път, наред с количествените измерения на този социално-демографски процес, се поставя акцент на широкото изследване на поведенческите аспекти на миграцията. В този смисъл проучването предоставя много полезна информация на органите за социално управление. Миграционните процеси оказват силно въздействие върху териториалното разпределение на населението, на неговите трудови ресурси. Променят демографската ситуация в населените места и райони и влияят върху възпроизводството на населението в негативни тенденции. Поради това миграционните процеси следва да бъдат предмет и на бъдещи изследвания. Тази необходимост се налага от настъпилите промени в социалния и стопанския живот на страната и бъдещите планове на нейното развитие. Освен това се изменят потребностите, интересите и ценностната ориентация на населението, на участниците в тези процеси.

III. Трудови възможности и реализация на заетото население

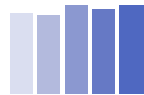
Достигнатото високо равнище на заетост на трудовите ресурси и снижаването на естествения прираст на населението поставят с все по-голяма острота проблема за трудовата заетост. Към съответния исторически период в условията на общественото производство нарастващо значение придобиват качествените особености на работната сила и обществената ефективност на нейното използване.

Създаването на една оптимално действаща система за осигуряване на качествено възпроизводство на населението (респ. на активната част от него - трудовите ресурси) изисква преди всичко да се оцени равнището на трудовите възможности на заетото население, формирани от неговите психофизически качества, знанията, уменията и опита, които притежава, и психологическата му нагласа за влягане на общественополезен труд.

Важна предпоставка за разкриване и реализация на вътрешнопроизводствените и междуетрасловите резерви за повишаване на обществената производителност на труда е познаването на съдържателния аспект на заетостта. На етапа на провеждане на изследването социално-икономическото развитие на нашето общество е от значение както степента на включеност на трудовите ресурси в общественото производство, така и поведенческата страна на тяхната трудова дейност, осъзната и реализирана в нейната сложност и многообразие.

12. Цел, задачи и програма на изследването

За да бъдат осигурени подробни данни от демографски, социален, икономически и личностен характер, на базата на които да се определят и анализират трудовите възможности на заетото население и съдържателната същност на трудовата му реализация, по време на изчерпателното преброяване през 1985 г. бе проведено репрезентативно социологическо наблюдение на заетото население.

Основна цел на изследването е получаването на цялостна количествена и качествена характеристика на заетото население, неговите трудови възможности и реализация, като се оцени и влиянието на някои демографски, социално-икономически и личностни фактори върху формирането и използването на трудовия потенциал.

За да бъдат решени поставените от основната цел задачи, програмата на изследването е реализирана в следните направления:

- » Демографска и социално-икономическа характеристика на заетото население - възрастово-полова структура, образователно и квалификационно равнище, сфера на заетост, отрасъл, доходи и други;
- » Трудови възможности и реализация;
- » Трудов живот на заетото население - общ трудов стаж, стаж по придобитата в учебно заведение специалност, условия на труд на последната месторабота, участие в трудовия процес и т.н.;
- » Движение на заетото население през последните 10 години - фактическа и потенциална миграция, фактическа и потенциална трудова и професионална мобилност;
- » Културно-битова характеристика на заетото население - тип на населеното място и задоволеност от условията на живот в него (битово обслужване, транспорт, културен живот, учебни и детски заведения и др.), жилищни условия и задоволеност от тях, културна активност (брой прочетени книги по вид и посетени културни мероприятия).

13. Модел и обем на извадката

Изследването обхваща всички заети в общественния сектор лица на 16 и повече години. Наблюдението е проведено върху двустепенна гнездова извадка с гнездо на първата степен - преброителен участък, и на втората - жилище. За всеки кръг изборът на преброителните участъци е направен чрез стратифициран (по град и село) пропорционален вероятностен подбор. По този начин в извадката всеки окръг е представен с относителен дял, равен на този от генералната съвкупност, като е запазено съотношението между градското и селското население във всеки окръг. Избрани са общо 1 700 преброителни участъци - 1 020 в градовете и 680 в селата.

Във всеки попаднал на първата степен в извадката преброителен участък чрез лотариен подбор (в подходящо избрано стартово число и стъпка) са избрани по 15 жилища. В попадналите на втората степен на подбор жилища са наблюдавани всички лица - обект на изследване, т.е. лицата на 16 и повече години, които към 4.XП.1985 г. работят в общественния сектор.

От изследването са определени два от компонентите на трудовите възможности; равнище на способностите за труд и степен на готовност за труд. Третият компонент - годност за труд, отнасящ се до биологическата страна на възможностите - е определена от изследването на здравното състояние на заетото население, наблюдението за което е проведено след преброяването върху подизвадка от извадката за наблюдение на трудовите възможности и реализация на заетото население.

Наблюдавани са общо 34 397 лица - 20 570 в градовете и 13 827 в селата, От сферата на материалното производство са наблюдавани 27 408 лица (15 930 мъже и 11 478 жени), а от сферата на нематериалното производство - 6 989 лица (3 173 мъже и 3 816 жени).

14. Метод на наблюдение

Наблюдението е проведено чрез пряко интервю на лицата-обект на изследване, като за всяко лице е попълнена индивидуална карта Т. За анкетиори са използвани преброителите в попадналите в извадката участъци.

15. Наблюдавани признаци

С индивидуалната карта Т са събрани данни за:

- » социално-демографската и икономическата характеристика на анкетираните лица - възраст, пол, семейно положение, местоживеене, образование, квалификация, занятие и отрасъл на заетост, социална принадлежност и доходи;
- » трудовия живот - общ трудов стаж и стаж по придобитата в учебно заведение специалност, прекъсвания на трудовия стаж през последните 5 години, трудова и професионална мобилност през последните 10 години и основни причини за тях;
- » професията - характер на труда, съдържателни и инструментални аспекти на извършваната работа и други;
- » трудовата дейност - количество и качество на изпълнение на производствените задачи (извършваната работа), трудова дисциплина, реализация на творческите възможности (одобрени рационализации, изобретения и организационно-технически подобрения) и други;
- » ефективността на използване на придобитите образование и специалност;
- » мнението на анкетираните за условията на труд на последната им месторабота, труда като ценност, ценностните аспекти на работата и нейната обществена значимост и други;
- » социалната активност - членство в обществено-политически организации и участие в техните ръководни органи, направени предложения за подобряване на работата, участие в колективни органи на управление и други;
- » образователната и културната активност;
- » задоволеността от условията на живот в населеното място;
- » жилището (вид и средна площ на лице) и задоволеността от него;
- » фактическата миграция през последните 10 години и потенциалната миграция.

16. Обработка на информацията

Обработката е реализирана на два етапа. На първия етап децентрализиране във всеки окръг е извършен оглед, кодиране и запис на технически носител на първичната информация. На втория етап централизирано в ТИНЦ - Пазарджик, информацията от

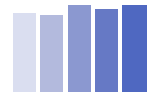
28-те окръга е обработена съгласно програмата на изследването. Проектът за машинна обработка включва следните основни програми: програми за получаване на едномерни, двумерни и многомерни таблици по основни разрези (пол, възраст, местоживеене и др.), като за всяка таблица са пресмятани x_2 и коефициент на Крамор; програми за формиране на агрегирани показатели за компонентите на трудовите възможности (способности и готовност за труд и трудовата активност) степен на изпълнение на производствените задачи, отговорност и инициативност в работата).

17. Основни резултати

За постигането на основната цел на изследването машинната обработка на информацията от наблюдението на заетото население е насочена и реализирана главно в две направления:

- » определяне и анализ на различни структури на заетото население по основни демографски, социално-икономически и други признаци, включени в наблюдението;
- » формиране и анализ на агрегирани показатели за трудовите възможности и реализация на заетото население.
- » Способностите за труд се разглеждат като съвкупност от знанията, уменията и опита на заетото население, придобити преди започване на трудовия живот и след това, са оценени с равнището на общата и специалната образованост и производствения опит.

Общата образованост е определена от завършената степен на образование, интензитета на

самообразование и образователната и културната активност. В специалната образованост са включени равнището на квалификация и интензитет на “скрита квалификация” (четене на специализирана литература и ползуване на чуждестранния опит във връзка с конкретно извършваната работа). Производственият опит е оценен чрез общия трудов стаж и степен по специалността (за лицата, които имат специалност), като е отчетено и отрицателното влияние на неоправданите прекъсвания на трудовия стаж и трудовата и професионалната мобилност.

Готовността за труд като израз на психологическата нагласа за труд е оценена със следните показатели: ценностна ориентация към труда, ценностно отношение към работата и нейната обществена значимост и общата удовлетвореност от труда.

Ценностната ориентация към труда е определена от мястото на труда в системата от житейски ценности, в която са включени 8 категории: обществено положение, материално благополучие, усъвършенстване на способностите чрез труд, да бъдеш полезен на хората с труда си, семейството, лек и безгрижен живот, живот без рискове и конфликти и други ценности.

Ценностното отношение към работата е оценено със степента на значимост на два типа характеристики на работата - съдържателни и инструментални. От съдържателните са разгледани следните характеристики: интересна, самостоятелна, дава възможност за професионално израстване, а от инструменталните - добре платена, лека, с добри условия на труд и други.

Общата удовлетвореност е получена като среден показател от степените на удовлетвореност от условията и организацията на труд, отношенията с колегите и прекия ръководител, условията за повишаване на квалификацията и системата за оценяване на индивидуалния труд.

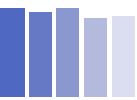
Като показател за трудовата реализация на заетото население е използвана трудовата активност, определена от количеството и качеството на произведената продукция (респ. извършваната работа), трудовата дисциплина и проявеното чувство на отговорност и инициативност в работата.

Компонентите на способностите, готовността и трудовата активност са оценени както за цялото заето население, така и за основни групи от него (по пол, възраст, образование, социална принадлежност, местоживееене, сфера на заетост и други).

В заключение може да се каже, че четиринадесетото преброяване на населението и жилищния фонд протича изключително успешно в т.ч. и съпътстващите социологически изследвания по време на преброяването през 1985 година. Преброяването протича при пълната подкрепа на българския народ. Съществуващият икономически и социален климат в страната е решаващо условие и фактор за успеха. Правилно подбрания преброителен апарат, както и участието на средствата за масова комуникация (особено на Българската национална телевизия) допринасят за правилното протичане на преброяването.

Наличието на електронно изчислителна техника разкрива големи възможности за обвързване на резултатите от преброяването на населението и жилищния фонд с резултатите от социологическите извадкови изследвания. Това позволява да се направи задълбочен анализ на социалната информация за човешките ресурси на обществото, за разкриване на явленията, процесите тенденциите и закономерностите в демографското, социалното и културното развитие.

Надявам се, че статията ще обогати съдържанието на списание „Статистика“ и ще обърне внимание на аудиторията на списанието върху историческия аспект на трите социологически изследвания проведени паралелно с общото преброяване на населението и жилищния фонд проведено в края на 1985 година.

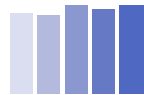
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Балевски, Д. .(1989). Актуални проблеми на преброяванията на населението в НР България за периода 1900 - 1985 година. София, ЦСУ, 136 с.

Аналитични доклади. Програмно целеви колектив по изграждане на единна система за социално-демографска статистика. (1988), София, ЦСУ, ДП “Георги Кирков“-Бургас, 255 с.

Материали за извършената работа по организирането и подготовката на преброяване на населението и жилищния фонд в края на 1985 г. през II полугодие на 1984 година. (1985). КЕССИ при МС, печатна база при КЕССИ при МС, 109 с.

Програма на преброяването на населението и на жилищния фонд на 4 декември 1985 г. (1984). София, КЕССИ при МС, Издателство и печатница при Комитета по ЕССИ , 304 с.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ПРЕБРОЯВАНЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЖИЛИЩНИЯ ФОНД НА 4 ДЕКЕМВРИ 1985 ГОДИНА

*Соня Златанова**

РЕЗЮМЕ В периода 4 декември до 14 декември 1985 г. се провежда четиринадесетото преброяване на населението и жилищния фонд в България. В своята почти стогодишна история Преброяването има за цел да отговори на съвременните потребности от информация за човешките ресурси в страната. То достоверно и пълно отразява както настъпилите промени в демографските, образователно-квалификационните и социално-икономическите структури на българското население, така и процесите и социалните механизми, които ги обуславят.

Обект на настоящата статия са три социологически изследвания проведени по време на преброяването:

I. Раждаемост и репродуктивно поведение на жените

Събрани са ценни данни, които дават възможност да се анализира репродуктивното поведение на жените, както и факторите, които го обуславят в съответния етап на общественно-икономическото развитие на България.

II. Вътрешна миграция и миграционно поведение на населението

За първи път, наред с количествените измерения на този социално-демографски процес, се акцентира на широкото изследване на поведенческите аспекти на миграцията. В този смисъл проучването предоставя много полезна информация на органите за социално управление.

III. Трудови възможности и реализация на заетото население

Ценностната ориентация към труда е определена от мястото на труда в системата от житейски ценности, в която са включени 8 категории: обществено положение, материално благополучие, усъвършенстване на способностите чрез труд, да бъдеш полезен на хората с труда си, семейството, лек и безгрижен живот, живот без рискове и конфликти и други ценности.

Ключови думи: Преброяване 1985, репрезентативни изследвания, раждаемост, миграция, репродуктивно поведение на жените, вътрешна миграция, миграционно поведение на населението,

* Младши експерт в отдел ДПСКУД на НСИ, e-mail: SZlatanova@NSI.bg.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ВО ВРЕМЯ ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ И ЖИЛИЩНОГО ФОНДА 4 ДЕКАБРЯ 1985 ГОДА

*Соня Златанова**

РЕЗЮМЕ С 4 по 14 декабря 1985 года в Болгарии была проведена четырнадцатая перепись населения и жилищного фонда. За почти столетнюю историю перепись стремилась удовлетворить актуальные потребности в информации о человеческих ресурсах страны. Она достоверно и всесторонне отражает как изменения в демографической, образовательной и социально-экономической структурах населения Болгарии, так и процессы и социальные механизмы, обуславливающие эти изменения.

Объектом настоящей статьи являются три социологических исследования, проведённые в рамках переписи:

I. Рождаемость и репродуктивное поведение женщин

Были собраны ценные данные, позволяющие проанализировать репродуктивное поведение женщин и факторы, влияющие на него на данном этапе социально-экономического развития Болгарии.

II. Внутренняя миграция и миграционное поведение населения

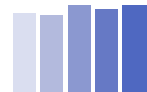
Впервые, наряду с количественными характеристиками этого социально-демографического процесса, особое внимание было уделено поведенческим аспектам миграции. В этом смысле исследование предоставляет важную информацию для органов социального управления.

III. Трудовой потенциал и реализация занятых лиц

Ценностные ориентации в отношении труда рассмотрены через призму его места в системе жизненных ценностей, включающей восемь категорий: социальный статус, материальное благополучие, самореализация через труд, польза обществу, семья, лёгкая и беззаботная жизнь, жизнь без рисков и конфликтов, а также другие личные ценности.

Ключевые слова: Перепись 1985 года, репрезентативные исследования, рождаемость, миграция, репродуктивное поведение женщин, внутренняя миграция, миграционное поведение населения, трудовые возможности, реализация занятости

* Младший эксперт Национального статистического института, e-mail: SZlatanova@NSI.bg.

REPRESENTATIVE SURVEYS DURING THE POPULATION AND HOUSING CENSUS OF DECEMBER 4, 1985

*Sonya Zlatanova**

SUMMARY Between December 4 and December 14, 1985, the fourteenth Population and Housing Census was conducted in Bulgaria. In its nearly one-hundred-year history, the Census aimed to meet the contemporary needs for information on the country's human resources. It reliably and comprehensively reflects both the demographic, educational, and socio-economic transformations in the Bulgarian population, as well as the underlying processes and social mechanisms.

This article focuses on three sociological surveys conducted during the census:

I. Fertility and Reproductive Behavior of Women

Valuable data were collected, enabling analysis of women's reproductive behavior and the factors influencing it at the given stage of Bulgaria's socio-economic development.

II. Internal Migration and Migration Behavior of the Population

For the first time, alongside the quantitative dimensions of this socio-demographic process, significant attention was given to the behavioral aspects of migration. The study thus provides highly useful information for social policy and management bodies.

III. Labour Potential and Employment Fulfillment

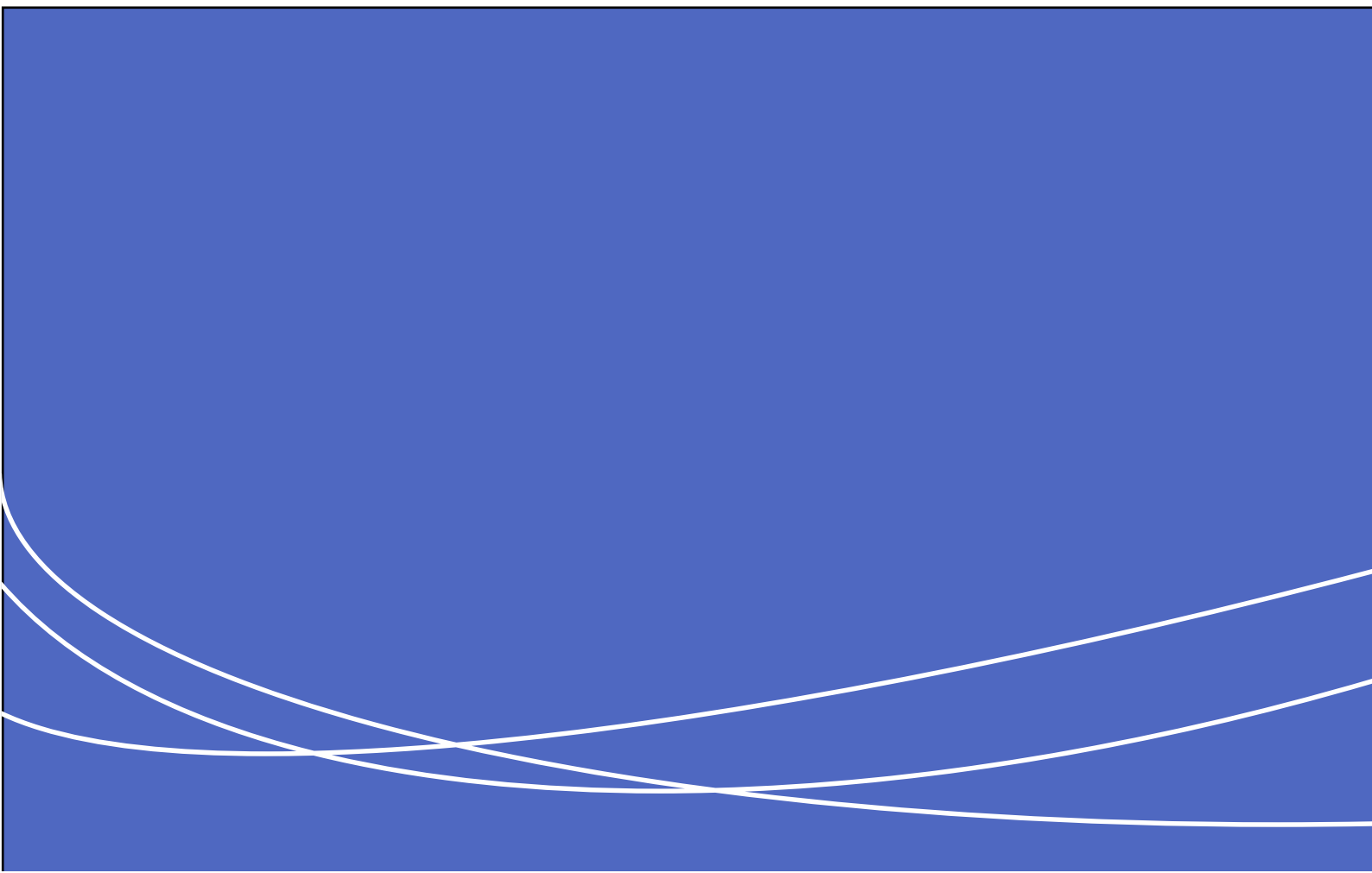
Labour-related values were examined through the role of work within a broader system of life values, including eight categories: social status, material well-being, self-actualization through work, contributing to society, family, carefree life, risk- and conflict-free living, and other personal values.

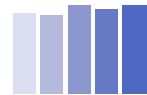
Keywords: Census 1985, representative surveys, birth rate, migration, reproductive behavior of women, internal migration, migration behavior of the population, labor opportunities, employment realization

* Junior Expert in National Statistical Institute, e-mail: SZlatanova@NSI.bg.

**БИЗНЕС ИНТЕЛИГЕНТНИ СИСТЕМИ И
ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ**

**BUSINESS INTELLIGENT SYSTEMS AND
ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА СТАТИСТИКА В ЕВРОПА: МЕТОДОЛОГИИ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ

Михаил Кончев*

Въведение

През последното десетилетие националните статистически институти в рамките на Европейската статистическа система (ЕСС), както и Евростат, започнаха систематично да публикуват т.нар. **експериментални статистики** - официални данни в развойна или пилотна фаза, базирани на нови източници (big data, административни регистри с висока периодичност, сензорни данни) и/или на иновативни методи (машинно обучение, модели за “now-cast”, мултирегионални “input-output” оценки на въглеродния отпечатък).

Експерименталната статистика има за цел да подобри навременността, пространствената детайлност и тематичния обхват на официалната статистика в отговор на ускорено променящите се информационни потребности, обусловени от **икономически кризи**, глобални здравни кризи, зеления преход и дигитализацията на икономиката.

Независимо от публикуваните методологични бележки към отделните експериментални набори от данни, в научната литература все още липсва цялостен сравнителен анализ, който да обхваща:

- (i) използваните **методологични рамки**;
- (ii) основните **предизвикателства** във връзка с качеството, поверителността и етичните аспекти;
- (iii) възможните **перспективи** за интегриране на експерименталните продукти в официалната статистическа програма на ЕСС.

Настоящото изследване има за цел да направи критичен обзор на експерименталната статистика, публикувана от Евростат и петнадесет национални статистически институти за периода 2020 - 2024 година, както следва: Германия, Италия, Дания, Естония, Испания, Португалия, Австрия, Нидерландия, Финландия, Швеция, Норвегия, Полша, Ирландия.

Принцип на подбора

1. Явно публично присъствие

В края на 2024 г. институцията поддържа отделна уеб-секция, буквално озаглавена experimental statistics или съдържаща еквивалентен маркер (statistics in development, experimental portal и други).

2. Активност през периода 2023 - 2024 г.

Извършено е най-малко едно обновяване на експериментален набор (данни или методология) в посочения двугодишен интервал. Това гарантира, че практиката е текуща, а не архивна.

3. Пълна достъпност на базова документация

Описателен или методологичен файл, достъпен на английски или на език, за който съществува официален превод/резюме. Без това условие индикаторът не би могъл да бъде кодиран по описаните критерии.

4. Регионална и размерна представителност

Изрично са подбрани институти от всеки основен географски пояс на Европа (Север, Юг, Запад, Централна/Източна, Балтийски държави) и с различна мащабност – от големи (Des-tatis, ISTAT) до малки (Statistics Estonia, Statistics Lithuania). Това позволява сравнението да

*Проф. д-р, заместник-председател на НСИ, mkonchev@nsi.bg.

отрази разнообразието в ресурсите и данъчните/административните системи.

5. Минимум три експериментални набора

Ако даден НСИ поддържа отделна секция, но съдържа само 1–2 пилотни проекта (пример: Statistique Canada, ако бе в обхвата), той не отговаря на критерия за „структурирана експериментална практика“ и не е включен.

В рамките на обзора се систематизират методологичните подходи, идентифицират се общите предизвикателства и се очертават пътищата за бъдещо развитие и хармонизация.

Изследването се основава на “desk-research” на официални портали и методологични документи, съдържателен анализ на 130 експериментални статистически набора от данни и критичен преглед на 25 публикувани доклада за качество.

Сравнителният анализ се извършва по четири измерения: източник на данни, статистически метод, честота/своевременност и етап на официализиране. Ограничението на подхода се състои в използването единствено на публично достъпна информация, което възпрепятства оценяването на вътрешните процедури за гарантиране на качеството и поверителността.

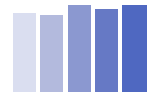
Научният принос на статията се изразява в систематизирането и интердисциплинарното обобщение на европейските експериментални практики. Резултатите биха подпомогнали както методолозите при разработването на национални експериментални статистики, така и академичната общност, която анализира потенциала на новите данни за адресиране на актуални социално-икономически проблеми.

Цел и задачи на изследването: Експерименталната статистика в ЕСС се развива фрагментирано - всяка институция формулира собствени критерии, процеси и метрики. В този контекст статията си поставя следната цел: Да изгради систематизирана рамка за анализ на експерименталната статистика на Евростат и националните статистически институти в Европа, оценявайки методологичната им обоснованост, практическите предизвикателства и потенциала им за официализиране. Поставената цел е свързана с изпълнението на следните задачи:

1. **Идентификация и класификация** - да бъде систематизиран списък на публично достъпната експериментална статистика (2020 - 2024 г.) като класификацията ѝ бъде направена по източник на данни, аналитичен метод и тематична област.
2. **Методологичен анализ** - да се сравнят използваните методи (ML, now-cast, MRIO и др.) спрямо критериите за надеждност, възпроизводимост и съвместимост със стандартите на ЕСС.
3. **Оценка на предизвикателствата** - да бъдат очертани проблемите, свързани с поверителност, качествени показатели и ресурсна обезпеченост, въз основа на публикуваните доклади за качество и ръководства.
4. **Формулиране на перспективи** - да бъде предложен аналитичен модел за трансформация на експерименталната статистика в официална и да се очертаят направления за бъдещи изследвания и нормативни подобрения.

Значимост, оригиналност и адресати

- **Значимост:** обзорът попълва липсата на цялостна научна систематизация по тематиката.
- **Оригиналност:** за първи път се прилага унифицирана матрица за сравнение на 130 експериментални набора от 11 институции, базирана на четири измерения (данни, метод, своевременност, официализиране).
- **Адресати:** изследването е предназначено за академични изследователи, методолози в НСИ и политически анализатори, ангажирани с интегрирането на нови данни в официалната статистика.

Методология на изследването

За целите на анализа бе разработен дизайн на изследването, представен в табл.1.

1. Дизайн на изследването

Етап	Описание
1. Систематичен преглед на източниците	Кабинетно изследване на портали на Евростат и 15 национални НСИ; извличане на метаданни (заглавие, година, кратко описание, линк към методологията).
2. Съдържателен анализ	Кодиране на 130 експериментални набора по четири оси: Източник на данни, Аналитичен метод, Навременност, Етап на официализиране.
3. Сравнителна матрица	Прилага се многокритериален анализ за оценка на качеството; всеки набор получава бал по под-критериите: прозрачност, възпроизводимост, обхват, честота.
4. Качествена експертна оценка	Преглед на 25 доклада за качество; извеждане на повтарящи се предизвикателства и добри практики чрез мета анализ.
5. Формулиране на перспективи	Обобщаване на резултатите в концептуален модел за „пътя“ от експериментална статистика към официална статистика; валидиране чрез сравнение с ръководството на Евростат (2023 г.).

Резултати: В съответствие с поставените цел и задачи, са представени подробно (1) обработената фактологична база и (2) аналитичните изводи, организирани спрямо четирите измерения на разработената методологична рамка - източник на данни, аналитичен метод, навременност, етап на официализиране.

В Таблица 2 са представени относителните дялове на основните първични източници, върху които се изгражда експерименталната статистика в държавите от ЕС ($n = 130$). Данните показват, че в 72% от разгледаните случаи първичният източник на експериментална статистика са масиви **Big Data**, докато административните регистри „близки до реално време“ присъстват в 55% от проектите. „n“ обозначава броя на отделните **експериментални набори от данни**, за които съществуват само кратки уеб-страници (или JSON метаданни) без собствен формален цитат.

2. Разпределение на източниците на данни в експерименталната статистика (2020 - 2024 г.)

Вид източник	Дял от примерите	Кратък коментар
Big data (онлайн каталози, мобилни клетки, социални мрежи, сателити)	72%	Подхранват бързи икономически и климатични индикатори.
Административни регистри в почти реално време (ДДС, трудови договори, енергийни баланси)	55%	Често се комбинират с Big data за калибриране и контрол.
Анкетни данни (като „котва“)	13%	Използват се основно за валидиране на новите индикатори.

Данните в Таблица 3 показват, че аналитичните модели, работещи в близко до реално време (*now-cast*), обхващат 33% от изследваните примери, а методите на машинното обучение - 27%. Линейните и многорегионалните “input-output” (MRIO) модели запазват значителен дял (общо 34%), което свидетелства за тяхната трайна приложимост.

3. Аналитични модели, използвани за експериментална статистика (2020 - 2024 г.)

Модел	Дял	Типични приложения
Оценки в близко до реалното време (now-cast/flash)	33%	Седмични индекси на оборота (ДДС), трафик-индикатори.
Машинно обучение (класификация/регресия)	27%	Откриване на фирми, инвестиращи в научна и развойна дейност (НИРД), автоматично етиктиране на скрапирани цени.
Многорегионални “input-output” модели	11%	Въглероден отпечатък на домакинствата, ресурсни потоци.
Текстов анализ	6%	Индекси на социално настроение, ранни инфлационни очаквания.
Други (композиционни индекси, малки териториални оценки)	23%	Гридове, индекси за оценка на заетостта.

Разпределението по етапи (Таблица 4) разкрива, че едва 7% от изследваните набори от данни са преминавали в официалната статистическа програма, а преходът от пилот до официален продукт е приблизително три години.

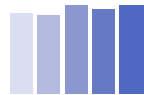
4. Етап на официализиране на резултатите от експерименталната статистика

Етап	Дял	Примери
Първичен пилот	28%	Machine Learning (ML) за НИРД (Естония)
Публичен експеримент	46%	Индекс „Социално настроение“ (Италия)
Официална статистика „в развитие“	19%	Бързи енергийни индекси (Обединено кралство)
Интегрирана в редовната програма	7%	AIS за речен транспорт (Австрия), QALI (Евростат)

Декларираните затруднения (Таблица 5) се доминират от правни и етични ограничения (64%), оценка на качеството без „златен стандарт“ (57%), ограничена възпроизводимост поради непълен публичен код (45%) и зависимост от външни източници (38%).

5. Основни предизвикателства и добри практики при производството на експерименталната статистика

Предизвикателство	Честота	Добри практики
Поверителност и лицензи	64%	Агрегирани изходи, двустранни договори (Дания, Нидерландия)
Оценка на качеството без „златен стандарт“	57%	Сравнение с анкети, публикуване на грешки (Германия, Об. кралство)
Възпроизводимост (пълен код)	45%	Публични хранилища и контейнери (Италия, Германия)
Устойчивост на източника	38%	Гаранционни клаузи за API/данъчни потоци (Португалия)

Дискусия: Емпиричният материал, представен в табл. 1 - 4, очертава съществени трансформации в начина, по който европейските статистически институти произвеждат експериментална статистика. Първото наблюдение е смяната на информационната парадигма: 72% от проучените продукти стъпват преимуществено върху масиви Big Data, докато административните регистри „близки до реално време“ участват в 55% от проектите. Тази конфигурация „Big Data и регистър“ измества традиционния модел „анкета и регистър“, като самото анкетно наблюдение се редуцира до поддържаща функция за калибриране и валидиране. Посочената динамика потвърждава утвърждаването на подхода „първични данни“ в рамките на Европейската статистическа система (ЕСС).

По отношение на статистическите техники се наблюдава двоен профил. От една страна, оценките в близки до реално време (now-cast) формират една трета от всички примери, а методите на машинното обучение - още 27%. От друга страна, линейните и многорегионалните “input-output” (MRIO) модели запазват кумулативен дял от 34%.

Продължаващото използване на тези подходи е продиктувано от изискванията за прозрачност, съпоставимост и съвместимост с рамките за качество на ЕСС. Следователно машинното обучение се интегрира не като пълноценен заместител, а като допълващ инструмент в методологичния арсенал на статистическите институти.

Важна детерминанта за практическата стойност на експерименталната статистика е навременността. Повече от 60% от индикаторите се публикуват със закъснение, което не надвишава една седмица, а 10% достигат дневна периодичност. Допълнителен качествен анализ показва отрицателна корелация между забавянето и интереса на крайните потребители. По този начин навременността се утвърждава като водещ индикатор за полезност и ключов стимул за институционализиране.

Процесът на официализиране остава сравнително бавен: едва 7% от разгледаните набори са интегрирани в редовната статистическа програма, като медианният преход от пилот до официален продукт е приблизително три години. Основните предизвикателства са свързани със защита на данните и с ресурсна устойчивост, което подчертава необходимостта от регламентирани протоколи за поверително използване на частни източници и дългосрочно финансиране.

Накрая, анализът на декларираните затруднения (табл. 4) разкрива пет доминиращи предизвикателства: правни и етични ограничения, липса на „златен стандарт“ за проверка на качеството, ограничена възпроизводимост, зависимост от външни източници и неустойчивост на инфраструктурата за данни. Наблюдаваните добри практики - агрегиране на изходите, двустранни договори с доставчици, публикуване на програмен код с отворен достъп и договорни клаузи за непрекъснат достъп показват, че институционалното обучение в ЕСС вече генерира работещи решения, макар и с различна степен на прилагане.

Във връзка с поставените задачи, настоящата статия предлага **концептуална рамка** за превръщане на експерименталната статистика в официална, както и приоритетни направления за бъдещи изследвания и нормативно-инфраструктурни усъвършенствания. Изложението надгражда установените емпирични резултати и прилага критериите на Ръководството на Евростат за експериментална статистика (2023 г.) и **Рамката за осигуряване на качеството в ЕСС (QAF, 2019 г.)**.

В настоящата статия се предлага **четирифазен модел**, в който преминаването между фазите се контролира от **седем количествени критерия** (табл. 6). Така процесът става измерим и контролируем.

6. Четирифазен модел

Фаза	Основна цел	Критерии за преминаване*	Обяснителни бележки
F1 Пилот	Техническа осъществимост	C1 Валидност на източника ≥ 0.8 (скала Eurostat V1 - V3) C2 Методологична обоснованост ≥ 0.7 (по QAF елемент 4.1)	Източникът и методът се тестват върху ограничен времеви обхват; публикува се работен документ.
F2 Публичен експеримент	Събиране на обратна връзка	C3 Своевременност $\leq T_0 + 7$ дни (ESS-TIMEX) C4 Прозрачност: наличен пълен файл с метаданни и код с отворен достъп	Индикаторът се публикува редовно; потребители могат да изчислят показателя
F3 Статистика в развитие	Доказване на устойчивост	C5 Възпроизводимост $\geq 80\%$ (двойна повторна обработка) C6 Поверителност**: постобработка, която отговаря на Reg. 223/2009 и GDPR	Прилагат се стандартизирани работни процеси; провежда се външен одит за качество.
F4 Редовна статистика	Интеграция в програмата	C7 Ресурсна устойчивост: осигурено финансиране и техническа поддръжка ≥ 3 г. C1 - C6 = 100% изпълнение	Продуктът влиза в националния/европейския статистически план; подлежи на ревизии по общите правила.

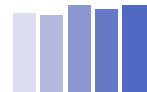
Механизъм на оценяване

- Формуляр EXSTAT-Score.** Всеки продукт получава годишен бал (0 - 100) по C1 - C7.
- Праг за преход.** Бал ≥ 70 и изпълнение на всички критерии за съответната фаза позволяват движение към следващата; при бал < 70 продуктът се връща за ревизия.
- Управление.** Националните органи по качеството валидират решенията; за трансгранични продукти валидатор е Евростат.
- Публичност.** Всички балове се визуализират в портал **EXSTAT-Dashboard**, който осигурява прозрачност за академичната общност и потребителите.

Заклучение

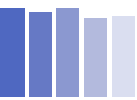
Всичко това потвърждава конвергенцията към общ жизнен цикъл (пилот → публичен експеримент → статистика в развитие → редовна статистика) и идентифицира три критични фактора за успех: (1) комбиниране на високочестотни Big Data с надежден регистров източник на данни; (2) периодичност най-малко на седем дни; (3) пълна методологична документация и свободно достъпен програмен код. Допълнително ръководството на Евростат (2023 г.) изпълнява стандартизираща функция - институтите, които го прилагат стриктно, демонстрират по-високи нива на прозрачност и възпроизводимост. Остава нерешен въпросът за единна инфраструктура за защитено споделяне на чувствителни данни, което продължава да ограничава равнопоставеното участие на всички държави членки.

* Минималните прагове следват скалите в ESS-QAF.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Destatis - Statistisches Bundesamt. **Truck toll mileage index - Experimental statistics.** Wiesbaden: Destatis, 2024. Достъпно на: <https://www.destatis.de/EN/Service/EXSTAT/Datensaetze/truck-toll-mileage.html> (достъп: 16.05.2025).
2. Destatis - Statistisches Bundesamt. **Daily truck toll mileage index based on digital process data from toll collection systems. Qualitätsbericht.** Wiesbaden: Destatis, 2020. Достъпно на: <https://www.destatis.de/.../truck-toll-mileage-index-042020.pdf> (достъп: 16.05.2025).
3. Eurostat. **Guidance on Experimental Statistics - 2023 edition.** Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. (Manuals and Guidelines series).
4. Eurostat. **Experimental statistics portal - Overview.** Luxembourg: Eurostat, обновявано периодично. Достъпно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/experimental-statistics> (достъп: 16.05.2025).
5. Eurostat. **Flash estimates of income inequalities (EXPERIMENTAL).** Statistics Explained article, 2024 г. Достъпно на: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Flash_estimates_of_income_inequalities (достъп: 16.05.2025).
6. Eurostat. **Labour market flow statistics in the EU - Experimental tables.** Statistics Explained article, 2024 г. Достъпно на: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_flow_statistics_in_the_EU (достъп: 16.05.2025).
7. ISTAT - Istituto Nazionale di Statistica. **Social Mood on Economy Index: Methodological note.** Рим: ISTAT, 2024. Достъпно на: https://www.istat.it/wp-content/uploads/2024/05/Methodological_Note.pdf (достъп: 16.05.2025).
8. ISTAT - Istituto Nazionale di Statistica. **Social Mood on Economy Index (experimental statistics web page).** Рим: ISTAT, обновявано периодично. Достъпно на: <https://www.istat.it/en/experimental-statistic/social-mood-on-economy-index-2/> (достъп: 16.05.2025).
9. Office for National Statistics (ONS). **Guide to Experimental Statistics.** London: ONS, 2021. Достъпно на: <https://www.ons.gov.uk/methodology/.../guidetoexperimentalstatistics> (достъп: 16.05.2025).
10. Office for National Statistics (ONS). **Guide to Official Statistics in Development.** London: ONS, 2023. Достъпно на: <https://www.ons.gov.uk/methodology/.../guidetoofficialstatisticsindevelopment> (достъп: 16.05.2025).
11. Statistics Denmark. **Climate Footprint (experimental statistics): Documentation of statistics.** Copenhagen: Statistics Denmark, 2024. Достъпно на: <https://www.dst.dk/en/Statistik/dokumentation/documentationofstatistics/climate-footprint--experimental-statistics-> (достъп: 16.05.2025).
12. Statistics Denmark. **Climate Footprint (experimental statistics): Relevance.** Copenhagen: Statistics Denmark, 2024. Достъпно на: <https://www.dst.dk/en/Statistik/dokumentation/documentation-ofstatistics/climate-footprint--experimental-statistics-/relevance> (достъп: 16.05.2025).
13. Statistics Estonia. Karu, M. **The role of experimental statistics in Estonia.** Презентация, Zagreb Conference on Experimental Statistics, 12 септ. 2024 г. Достъпно на: <https://thedocs.worldbank.org/.../5-Experimental-statistics-in-Estonia.pdf> (достъп: 16.05.2025).
14. World Bank/UNECE. **Workshop on Experimental Statistics in Official Statistics.** Geneva: UNECE, 2024 - материали, цитирани по Karu (2024).

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА СТАТИСТИКА В ЕВРОПА: МЕТОДОЛОГИИ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ

*Михаил Кончев**

РЕЗЮМЕ Европейските статистически институции все по-често публикуват експериментална статистика, за да отговорят бързо на нуждите на политиката.

Целта на настоящата статия е да анализира обхвата, методологичните подходи и тематичните направления на експерименталната статистика, разработвана от Евростат и петнадесет национални статистически института (НСИ) в рамките на Европейската статистическа система в периода 2020 - 2024 г.

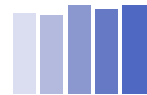
Изследването се базира на кабинетен анализ, съдържателна оценка на 130 експериментални набора от данни и сравнителен анализ по четири ключови измерения: източник на данни, методология, актуалност и процес на официализация.

Основните резултати разкриват преобладаваща употреба на големи данни и административни регистри, доминиращи теми като сега-кастинг, мобилност, въглероден отпечатък и обществени нагласи, както и сходен жизнен цикъл на експерименталните продукти - от пилотно тестване до евентуална интеграция.

Проучването подпомага НСИ в усъвършенстване на иновационните процеси и представлява първия междудържавен обзор след Насоките на Евростат от 2023 г., базиран изцяло на публично достъпна информация.

Ключови думи: експериментална статистика, големи данни, Европейска статистическа система, сега-кастинг, методология

* Проф. д-р, заместник-председател на НСИ, mkonchev@nsi.bg.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ СТАТИСТИКА В ЕВРОПЕ: МЕТОДЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

*Михаил Кончев**

РЕЗЮМЕ Европейские статистические учреждения всё чаще публикуют экспериментальную статистику с целью оперативного реагирования на потребности государственной политики.

Цель настоящей статьи - проанализировать объём, методологические подходы и тематические направления экспериментальной статистики, разрабатываемой Евростатом и десятью национальными статистическими институтами (НСИ) в Европейской статистической системе в период 2020 - 2024 года.

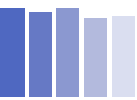
Исследование основано на кабинетном анализе, содержательной оценке 130 экспериментальных наборов данных и сравнительном анализе по четырём ключевым измерениям: источник данных, методология, актуальность и путь к официальному признанию.

Основные результаты показывают преобладание использования больших данных и административных регистров, ведущие темы включают краткосрочные экономические индикаторы (now-casting), мобильность, углеродный след и общественные настроения, а также формирование схожего жизненного цикла экспериментальных продуктов - от пилотного тестирования до возможной интеграции в официальную статистику.

Исследование способствует совершенствованию инновационных процессов в НСИ и представляет собой первый межгосударственный обзор после публикации Руководства Евростата 2023 года, основанный исключительно на общедоступной информации.

Ключевые слова: экспериментальная статистика, большие данные, Европейская статистическая система, now-casting, методология

* Проф., д-р, заместитель председателя НСИ, e-mail: mkonchev@nsi.bg.

EXPERIMENTAL STATISTICS IN EUROPE: METHODS, CHALLENGES AND FUTURE OUTLOOK

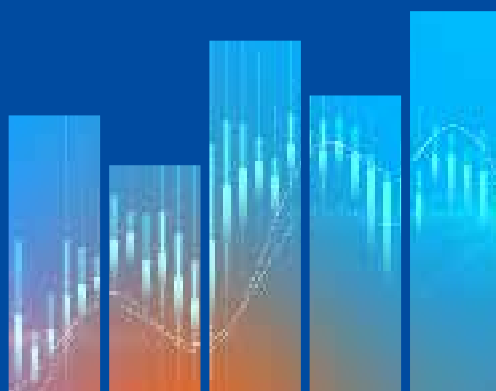
Mihail Konchev*

Background: European statistical institutions increasingly publish experimental statistics to answer policy needs rapidly. **Purpose:** The article reviews the scope, methods and thematic directions of experimental statistics in Eurostat and ten national NSIs. **Design/Methodology:** Desk research of institutional portals (2020 - 2024), content analysis of 130 experimental datasets, and comparative assessment along dimensions “data source”, “method”, “timeliness” and “officialisation pathway”. **Findings:** (i) Big-data and administrative registers dominate; (ii) priority themes are now-casting economic indicators, mobility, climate footprints, linked microdata and sentiment measures; (iii) a common lifecycle - pilot - public feedback - integration - is emerging across the ESS. **Practical implications:** Results help NSIs benchmark their pipelines and guide researchers seeking innovative data sources. **Originality/Value:** First systematic cross-country synthesis after Eurostat’s 2023 guidance on experimental products. **Limitations:** Limited to public information; no confidential micro-evaluations.

Keywords: experimental statistics, big data, European Statistical System, now-casting, methodology

* Prof. PhD, Deputy President, National Statistical Institute, Sofia, Bulgaria, e-mail: mkonchev@nsi.bg.

ISSN 2367-5497

СТАТИСТИКА STATISTICS

2/2024

www.nsi.bg